

ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
HUMANITARINIS FAKULTETAS
UŽSIENIO KALBŲ STUDIJŲ KATEDRA

Aidena Dabrickytė

Studijų programos *Gretinamoji kalbotyra* II kurso magistrantė

ŠALČIO KONCEPTAS LIETUVIŲ IR VOKIEČIŲ KALBOSE

Magistro darbas

Mokslinis vadovas
prof. habil. dr. Aloyzas Gudavičius

Šiauliai, 2012

TURINYS

ĮVADAS	3
I. KONCEPTO KALBINĖ RAIŠKA	5
1.1. Konceptas – pasaulėvaizdžio formavimosi žmogaus sąmonėje rezultatas	5
1.2. Tradicinė metafora vs. konceptualioji metafora.....	9
II. ŠALČIO KONCEPTAS LIETUVIŲ IR VOKIEČIŲ KALBOSE.....	18
2.1. Lekšemos šaltas semantika lietuvių ir vokiečių kalbos žodynuose	18
2.2. ŠALTIS kaip konceptualiųjų metaforų tikslo sfera (Šalčio metaforizacija).....	61
IŠVADOS	65
SANTRAUKA.....	67
ZUSAMMENFASSUNG	69
LITERATŪRA	71

ĮVADAS

Bene geriausias būdas pažinti tautą - yra pažinti jos kalbą. Būtent kalboje geriausiai atsispindi tautos pasaulėvaizdis: pasaulio suvokimas, vertybių sistema, mąstymo bei elgesio ypatumai ir apskritai – tautos mentalitetas. Visgi iki šiol nei vienas tyrėjas nepateikė nei vienos kalbos pilno kalbos pasaulėvaizdžio. Dėl šios priežasties daugelis mokslininkų palaiko tolimesnę sudedamųjų pasaulėvaizdžio dalių tyrimų plėtojimo svarbą. Šis darbas – tai bandymas nors iš dalies sugretinti lietuvių bei vokiečių kalbų pasaulėvaizdžius. Analizuojant vieną iš kalbos pasaulėvaizdžio sudedamųjų dalių – ŠALČIO konceptą lietuvių ir vokiečių kalbose bandoma išvelgti panašumus ir skirtumus šių kalbų pasaulėvaizdyje.

Darbo aktualumas. Kadangi kognityvinės lingvistikos tema dar palyginti nauja, yra labai daug neanalizuotų konceptų. Į netyrinėtų konceptų skaičių įeina ir ŠALČIO konceptas lietuvių kalboje, iki šiol nebuvo bandoma lyginti šio koncepto su ekvivalentišku konceptu vokiečių kalboje.

Darbo objektas – konceptas, lietuvių kalboje reprezentuojamas leksemomis *šaltas/-a, šaltai, šaltis*, o vokiečių kalboje – *kalt, die Kälte*.

Darbo tikslas – išnagrinėti ŠALČIO koncepto raišką lietuvių ir vokiečių kalbų pasaulėvaizdyje, remiantis įvairiais vartosenos pavyzdžiais.

Tikslo siekiama įgyvendinant šiuos **uždavinius**:

1. susipažinti su konceptų teorijos pagrindais ir konceptualiosios analizės principais;
2. atlikti gretinamąją lietuvių ir vokiečių kalbos ŠALČIO koncepto analizę, atskirai aptariant prototipines ir metaforines reikšmes;
3. išanalizavus tekstynų teikiamus pavyzdžius įvardyti konceptualiųjų metaforų tikslo sferas, kurių apibūdinimui pasitelkiama ištakos sfera ŠALTIS;
4. įvardyti konceptualiųjų metaforų ištakų sferas, kurios apibūdina tikslo sferą ŠALTIS;
5. apibendrinti ŠALČIO koncepto tyrimo rezultatus ir padaryti išvadas.

Tyrimo medžiaga. Tyrimo medžiagą sudaro 750 lietuvių kalbos pavyzdžių iš Dabartinės lietuvių kalbos elektroninio tekstyno, sudaryto Vytauto Didžiojo universiteto kompiuterinės lingvistikos centre (prieiga per internetą: < <http://donelaitis.vdu.lt/>>). Pavyzdžiai paimti iš grožinės ir publicistinės literatūros bloką, kad geriau atspindėtų vartosenos įvairovę. 716 vokiečių kalbos pavyzdžių paimti iš Manheimo vokiečių kalbos instituto sudaryto tekstyno

„Cosmas II“ (prieiga per internetą <<http://ids-mannheim.de>>). Didžiausias šio tekstyno archyvas– rašytinės kalbos archyvas (das Archiv der geschriebenen Sprache), jam priklauso visi tyrime naudojami vokiečių kalbos pavyzdžiai. Jie surinkti iš tokių mažesnių tekstynų kaip: Belletristik des 20. und 21. Jahrhunderts; Belletristik/Trivialliteratur; Mannheimer Korpus 1 und 2; „Berliner Morgenpost“, „Frankfurter Rundschau“, „Zürcher Tagesanzeiger“ ir kt. Pavyzdžiai į tekstynėlį atrinkti pagal kiekybinį kriterijų, atsisakant pavienių ir panašių pavyzdžių.

Darbo metodai. Siekiant įgyvendinti darbo uždavinius taikomi:

1. mokslinės literatūros ir terminų analizės;
2. konceptualiosios analizės;
3. gretinamosios konceptualiųjų metaforų analizės metodai.

Darbo struktūra. Darbą sudaro įvadas, du skyriai, išvados, literatūros ir šaltinių sąrašas, santrauka lietuvių ir vokiečių kalbomis bei Priedas (įrašytas į CD laikmeną).

Įvade aprašomas magistro darbo turinys ir jo struktūra, numatomi tikslai ir uždaviniai, aprašoma tyrimo medžiaga, darbo metodai, iškeliami hipotezė.

Pirmame skyriuje pateikiamas teorinis darbo pagrindas: supažindinama su kalbos pasaulėvaizdžio sąvoka, bei pasaulėvaizdžio formavimosi žmogaus sąmonėje rezultatu – konceptu, aprašomas metaforizacijos procesas ir jo rezultatas – konceptualioji metafora.

Antrame darbo skyriuje analizuojama, kaip konceptas ŠALTIS atsispindi lietuvių ir vokiečių kalbose: apžvelgiamos žodynuose užfiksuotos reikšmės, remiantis elektroninių tekstynų pavyzdžiais gvildinama šio koncepto raiška, remiantis kognityvine metaforų teorija aptariamas *šalčio* konceptas kaip konceptualiųjų metaforų ištakų ir tikslo sfera.

Išvadose apibendrinami ŠALČIO koncepto teorinio ir praktinio tyrimo rezultatai.

Keliama **hipotezė**, kad prototipinis *šalčio* suvokimas tiek lietuvių, tiek vokiečių kalbose yra labai panašus dėl universalių fiziologinių *šalčio* suvokimo ypatybių, o metaforinis minėtose kalbose iš dalies yra universalus, tačiau abiejose kultūrose turi ir savitų bruožų dėl nevienodų geografinių sąlygų, gyvenimo būdo, kultūros, aksiologinės sistemos bei mentaliteto.

Darbo aprobavimas. Magistro darbo pagrindu skaitytas pranešimas „*Šalčio* metafora lietuvių ir vokiečių kalbose“ Šiaulių universiteto XVI bakalaurantų ir magistrantų mokslinių darbų konferencijoje „Studentų darbai - 2012“, skirtoje Mykolo Biržiškos 130-osioms gimimo metinėms. Pranešimas įvertintas III laipsnio diplomu.

I. KONCEPTO KALBINĖ RAIŠKA

1.1. Konceptas – pasaulėvaizdžio formavimosi žmogaus sąmonėje rezultatas

Kiekviena kalba turi tik jai būdingą pasaulėvaizdį, mąstymo ir kalbos strategijas. Šnekamojoje kalboje, paprastame žmonių ir jų pasaulio suvokime, net penki amžiai po Koperniko, saulė vis dar *kyla* ir *leidžiasi*, žvaigždės *mirga*, kelias *veda* iš vienos vietos į kitą, vanduo yra *sveikas* arba ne, augalai – *geri* (javai, vaistažolės) arba ne (piktžolės), jausmai yra *šalti*, *šilti*, *dideli* ir t.t. Kaip matome, pasaulėvaizdis yra paremtas konkrečiais ir paprastais jutimais suvokiamais pojūčiais – to pakanka kasdienio bendravimo tikslams. Paprastai tariant, kalbos pasaulėvaizdis yra pats pasaulio suvokimas, kuris susiformavo per daugelį amžių ir kiekvienoje kalbinėje bendruomenėje daugiau ar mažiau skiriasi priklausomai nuo ekstralingvistinių sąlygų. Visgi iki šiol dar nėra vieningo kalbos pasaulėvaizdžio apibrėžimo.

Kalbos pasaulėvaizdžio apibrėžimas varijuoja tarp „pasaulio vaizdo, atsispindinčio tam tikroje tautinėje kalboje“ (Pisarek 1999: 168), „sustabarėjusių konceptualiųjų struktūrų, esančių tam tikroje kalbinėje sistemoje“ (Grzegorzczkova 1990: 43) ir „dėsningumų rinkinio“ gramatinėse ir leksinėse struktūrose, akivaizdžiai rodančių skirtingus pasaulio suvokimo būdus (Tokarski 1998: 10) (cit. pagal Bartminski 2009: 24). Pats J. Bartminskis kalbos pasaulėvaizdį vadina „nuomonių rinkiniu“ ir teigia, kad toks apibrėžimas „atskleidžia pasaulėvaizdžio epistemologinę (interpretacinę) prigimtį, neapriboja jo kaip kažko „sustabarėjusio“ ar uždaro kaip „struktūra“, palieka vietos dinamikai, atvirai pasaulėvaizdžio prigimčiai bei nepaiso gramatinių ir leksinių taisyklių“ (Bartminski 2009: 24) (Vertimai mano – A.D.).

Tarp gana skirtingų pasaulėvaizdžio apibrėžimų aiškus vienas bendrumas – dauguma lingvistų ir antropologistų laikosi nuomonės, kad kalba interpretuoja pasaulį. Remiantis J. Bartminskiu ir R. Tokarskiu (1986: 72), kalbos pasaulėvaizdis yra konkrečios kalbos konceptuali struktūra, kalbos gramatinės ir leksinės savybės. Kalbos pasaulėvaizdis perteikia tikrovės interpretaciją, kuri yra kalboje ir tiesiogiai atsispindi gramatinėse formose, žodyne, įprastiniame žodžių derinime ar implikuoja šiuos leksinius vienetus (nuoroda pagal: Borowska 2005: 14).

J. Bartminskis kalbos pasaulėvaizdį taip pat visų pirma apibrėžia kaip kalboje įsitvirtinusią realybės interpretaciją, kuri gali būti išreikšta įvairia forma: specifinis pasaulio, žmonių, daiktų ar įvykių suvokimas. Tai yra interpretacija, ne atspindys. Tai atvaizdas be tikslumo, o ne tiksliai realių objektų fotografija. Mokslininkas akcentuoja kalbos pasaulėvaizdžio subjektyvumą ir visuomeniškumą: „Pasaulio interpretacija yra tam tikra kalba kalbančiųjų subjektyvaus suvokimo ir realybės konceptualizacijos padarinys, vadinasi, ji yra aiškiai subjektyvi ir

antropocentriška, bet taip pat ir intersubjektyvi (visuomeniška). Šis reiškinys suvienija tam tikros socialinės aplinkos žmones, sukuria mąstymo bendruomenę, jausmus ir vertybes, kitaip tariant, pasaulio interpretacija turi įtakos vienos kalbinės bendruomenės narių bendram socialinės situacijos suvokimui“ (Bartmiski 2009: 23). A. Gudavičius taip pat akcentuoja nacionalinę kalbos pasaulėvaizdžio specifiką ir teigia, jog „tai per šimtmečius kalboje susiklostęs pasaulio supratimas: daiktų ir reiškinių klasifikacija, ryšiai tarp pasaulio elementų, žmogaus santykis su likusiu pasauliu“ (Gudavičius 2000: 11).

Taigi aišku, kad norint suprasti žmonių pasaulėvaizdį, reikia panagrinėti jų kalboje atsispindintį mąstymą. Lingvistai pabrėžia tokių tyrimų svarbą, tačiau nepaisant to, iki šiol nei vienas tyrėjas nepateikė nei vienos kalbos pilno kalbos pasaulėvaizdžio. Dėl šios priežasties daugelis mokslininkų palaiko tolimesnę sudedamųjų pasaulėvaizdžio dalių tyrimų plėtojimo svarbą.

Siekiant identifikuoti skirtingus kalbos pasaulėvaizdžius, visų pirma, reiktų panagrinėti kalbų leksiką (bene akivaizdžiausias ir neginčytinas kalbinio pasaulėvaizdžio tyrimo pagrindas). Pastoviausio ir neginčijamo pasaulio vaizdo kalboje atkūrimas galimas per kalbos gramatiką. Asmens, skaičiaus, giminės, laiko, nuosakos ar linksnio kategorijos tikrovės reiškinių konceptualizavime pakankamai lengvai pastebimos ir sugretinamos. Taip pat pasaulio vaizdas kalboje gali būti atkuriamas analizuojant įvairaus žanro tekstus: patarles, legendas, mitus, pasakėčias, anekdotus, dainas, ritualinius tekstus, mįsles ir kt. Svarbią vietą tiriant kalbos pasaulėvaizdį užima ir įvairios apklausos, ypač žodinių asociacijų analizė. Kalbinio pasaulėvaizdžio tyrėjams ypač įdomūs frazeologiniai vienetai, nors daugelis jų ir yra neaiškios motyvacijos idiomatiniai posakiai, todėl frazeologinis pasaulio paveikslas turi specifinę charakteristiką ir paprastai yra paremtas istorinėmis, dažnai sustabarėjusiomis žiniomis, kurios gali būti paaiškintos tik etimologiniais tyrinėjimais. Šiuolaikiniam pasaulio interpretacijos aiškinimui daug daugiau informacijos teikia kolokacijų bei metaforų analizė. Šiame darbe pastarajai taip pat skiriamas didžiausias dėmesys. Siekiant išanalizuoti konceptą *šaltis* ir jo atitikmenį vokiečių kalboje *die Kälte*, pasitelkiamos kognityvinės analizės sąvokos bei apskritai remiamasi kognityvinės analizės išvalgomis. Todėl pirmiausia reikia pastebėti, kad vienu svarbiausių moksliniu terminu darbe laikomas **konceptas** - pasaulėvaizdžio formavimosi žmogaus sąmonėje rezultatas.

Kognityvinės lingvistikos pradžią reikėtų sieti su aštuntuoju dešimtmečiu, kai imta intensyviai tirti natūraliojo pasaulio objektų ir reiškinių kategorizacijos procesus. Kognityvinė kryptis lingvistikoje atsirado kaip reakcija iki tol egzistavusiam struktūralizmui, kurio šalininkai natūraliąją kalbą siekė aprašyti kaip uždara taisyklių ir reikšmių sistemą. Kognityvinės

lingvistikos šalininkų netenkino tradicinis požiūris į žodžio reikšmę kaip į nuspėjamą, dažnai hierarchiškai sutvarkytą, semantinių požymių (semų) struktūrą. Dar nuo struktūralizmo pagrindėjo Ferdinando de Saussure'o laikų lingvistikoje yra plačiai išsigalėjęs požiūris į kalbą kaip uždara ženklų sistemą. Kognityvistai atsisakė struktūralistų požiūrio, kad kalbos struktūra esanti svarbesnė nei reikšmė. Naujosios krypties lingvistikoje atstovai siūlo žiūrėti į reikšmę kaip į tam tikrą mentalinę struktūrą. Žodis kalboje, pasak jų, žymi reikšmę, kuri visų pirma esanti pažintinės, arba kognityvinės, veiklos rezultatas. Pažinimo esmė – mus supančio pasaulio skaidymas kategorijomis, arba kategorizacija. Kognityvinės kategorijos, arba konceptai, yra kasdienės, kitaip dar – buitinės – sąmonės veiklos produktai ir reprezentuoja natūralų mus supančio pasaulio skaidymą. Kaip jau minėta, kognityvinės lingvistikos tyrimų objektu laikomas konceptas. Tačiau kas yra konceptas ir kokia jo reikšmė?

Terminas *konceptas* (lot. *conceptus*) kildinamas iš veiksmažodžio *concipire*, kuris reiškia 'surinkti, suimti, sugalvoti'. Tarptautinių žodžių žodyne konceptas apibrėžiamas kaip „sąvoka, bendras vaizdas, žodžio reikšmė“. Lietuvių kalbos žodynas (toliau LKŽ) *sąvoką* apibrėžia kaip „žmogaus mąstymo formą, atspindinčią esminius ir bendruosius objektų požymius; suvokimo išvadą; loginę mintį apie kokį daiktą ar reiškini“. Nors koncepto apibrėžimų esama daug ir įvairių, visi jie konceptą laiko mąstymo vienetu, mentaliniu dariniu. Štai keletas termino aiškinimo pavyzdžių:

H. Dröbigeris pateikia du skirtingus koncepto aiškinimus. Pagal pirmąjį, konceptas visų pirma esantis mokslinė hipotezė: „*Konceptas* yra mokslinė hipotezė, kurią patikrinus galima išplėtoti į tezę arba teoriją“ (Dröbiger 2007: 116). Antrasis mokslininko aiškinimas, kad konceptas esąs individo mąstymo dalis, šiandien plačiai vystomas ir kitų mokslininkų darbuose: „Konceptas yra individo suvokimo būdas arba to suvokimo dalis [...]“ (ibid.). Taigi pirmiausiai konceptas suvokiamas ne kaip kalbinis, o mentalinis fenomenas. O patį konceptualizavimą mokslininkas aprašo kaip mąstymo struktūravimo bei apipavidalinimo procesą (Dröbiger 2007: 19).

Kaip mentalinį vaizdinį konceptą traktuoja ir kitos žymios mokslininkės K. Kessel ir S. Reimann. Konceptas, pasak jų, yra „mentalinis vaizdinys (mūsų galvoje) su visomis galimomis realybėje egzistuojančio atskaitos objekto savybėmis“ (Kessel, Reimann 2008: 162).

Kaip teigia R. Toleikienė, koncepto terminas vartojamas aprašant jusliškai nepatiriamą fenomeną. Konceptu laikoma nuo subjektyvių faktorių priklausanti tam tikro objekto, situacijos ar įvykio samprata, jo visumos atspindys sąmonėje (Toleikienė 2004: 24–28). Žodis be konteksto yra nuoroda į vieną ar kelis konceptus, į tai, kas individualu ir subjektyvu. Konceptai, t. y.

daiktų, situacijų ar įvykių visumos (geštalo) atspindžiai sąmonėje, atsiranda susipažįstant su tikrove.

Remiantis L. O. Černeiko, konceptas suprantamas kaip konstruktas, kuris reprezentuoja asociatyvų žodžio lauką, bet jokių būdu nėra redukuojamas iki paties žodžio (cit. pagal Aliūkaitė, Šorochova 2005: 452).

A. Gudavičius konceptais vadina *pasaulio pažinimo struktūras*: „Pasaulio pažinimo rezultatai tam tikru būdu fiksuojami mūsų sąmonėje. Šios pažinimo struktūros, kurių sudėtingumo laipsnis, matyt, svyruoja nuo paprasčiausių vaizdinių iki išplėtotų modelių, vadinamos konceptais“ (Gudavičius 2000: 45). Kalbos vienetų semantika neatskiriama nuo mąstymo – žmogaus mentalinio pasaulio. Žmogaus mąstymas – be galo sudėtingas reiškinys, nes mes mąstome ne tik žodžiais, gramatinėmis ar sintaksinėmis struktūromis, bet ir vaizdiniais, išskylančiais iš atminties. Mes juos lyginame, vertiname, išskiriame kas svarbu ir t.t. Šiuos procesus, vykstančius žmogaus sąmonėje, galima įvardyti kaip *mentaličius darinius* arba *konceptus*, atspindinčius pasaulio daiktus, reiškinius, klases (Gudavičius 2007: 138).

A. Gudavičius akcentuoja, kad konceptas pats savaime nėra leksinės semantikos objektas. Žodis yra koncepto raktas. Kalbininkas pabrėžia, kad „konceptas yra platesnis mentalinis darinys nei kalbos vienetų reikšmės, kurios aktualizuoja tik atskirus koncepto bruožus ar aspektus, žodžio reikšmė – aktualizuojama koncepto dalis“ (Gudavičius 2007: 139). Koncepto raiška kalboje – tai koncepto dalis, išreikšta kalbos vienetais, o aprašoma ir aiškinama tekstais. Žodžiais atskleisti viso koncepto turinio yra neįmanoma. Pasinaudojant metaforiniais pasakymais, kolokacijomis, frazeologizmais ar vidine žodžio forma galima tik išryškinti tam tikrą koncepto turinio bruožą (Gudavičius 2007: 139).

Konceptų turinys yra individualaus pobūdžio. Tačiau vienos kultūrinės bendrijos narių konceptai yra panašūs, nulemti panašios gyvenimiškos patirties. S. Papaurėlytė-Klovienė pabrėžia koncepto daromą įtaką: „Konceptas ne tik egzistuoja kultūroje, bet ir lemia, tam tikra prasme programuoja jos atstovų elgesį“ (Papaurėlyje-Klovienė 2007: 15).

Kiti du žymūs mokslininkai G. Lakoffas ir M. Johnsonas įvadinėje knygos „Metaforos, kuriomis mes gyvename“ pastraipoje teigia, kad be konceptų nebūtų įsivaizduojamas mąstymas ir net kasdienė žmogaus veikla: „Konceptai, valdantys mūsų mąstymą, yra ne tik intelekto dalykas. Jie taip pat valdo mūsų kasdienį elgesį iki paprasčiausių dalykų. Konceptai lemia mūsų suvokimą, veiksmus, santykius su kitais žmonėmis, todėl konceptualioji sistema yra svarbiausias dalykas apibūdinantis kasdieninę tikrovę.“ (Lakoff, Johnson 1980: 4).

Taigi, apibendrinant galima teigti, jog konceptas - tai mąstymo vienetas, visa informacija apie kažką, esanti žmonių sąmonėje (plg. Papaurėlytė-Klovienė 2005a: 43). Šiame darbe

konceptas suprantamas ne tik kaip abstrahuotas žodžio vaizdas, bet labiau episteminis vienetas, leidžiantis žmogui kurti, pažinti ir suvokti pasaulį kaip tekstą, bei identifikuoti save tame tekste.

Šiame magistro darbe bandoma plačiau panagrinėti konceptą *šaltas* lietuvių ir vokiečių kalbose, atrasti panašumų ir skirtumų šių kalbų pasaulėvaizdyje. Kadangi žodis yra raktas, atveriantis konceptą, o norint aprašyti bet kokio koncepto turinį, reikia analizuoti atitinkamų žodžių, frazeologizmų ir tekstų semantiką, empirinėje analizės dalyje bus bandoma rekonstruoti kalbos pasaulėvaizdį, susiejant konkrečius metaforinius pasakymus su konceptualiosiomis metaforomis, kurių teorija gvildinama tolesniame skyrelyje.

1.2. Tradicinė metafora vs. konceptualioji metafora

Tiriant metaforos raišką svarbu apžvelgti, kaip keitėsi metaforos sąvoka ir jos reikšmė įvairiais istoriniais laikotarpiais. Metaforos teorijas galima skirstyti į tradicinę ir šiuolaikinę. Metafora, remiantis tradiciniu supratimu, yra tik kalbos puošmena. O kognityvinėje lingvistikoje metafora yra „matymo ir mąstymo būdas: mąstymas matant ir matymas mąstant“ (Daujotytė 2001: 124). Todėl prieš pradėdant aiškintis konceptualiosios metaforos sąvoką, būtina plačiau aptarti, kas tai yra tradicinė metafora.

Tradicinėje teorijoje metafora (graikų k. „μεταφορά“ – „perkėlimas“, retorikoje – „žodžio reikšmės perkėlimas kitam“ nuo žodžio „μεταφέρω“ – „metaphero“ – „perkelti“) yra suprantama kaip kalbos puošmena, jos pagyvinimas, todėl ypač daug metaforų galima aptikti grožinėje literatūroje, poezijoje. Tradicinėje teorijoje – tai paslėptas palyginimas, kurio reikšmės perkėlimo pamatą sudaro vienoks ar kitoks daiktų ar reiškinių panašumas, pvz.: pagal išvaizdą, spalvą, padėtį, vertę ir kt. Kalbotyros terminų žodynas pateikia tokį metaforos apibrėžimą: „Tropas, pagrįstas žodžio ar posakio reikšmės perkėlimu pagal panašumą (išorinį, paskirtį ir pan.)“ (1990: 122). Metafora, skirtingai nei kitos stilistinės figūros, jau nuo Aristotelio laikų buvo įdomus filosofinių tyrinėjimų objektas, nors pats Aristotelis ją vargiai suvokia kaip stilistinę figūrą. Ne tik Aristotelis, bet ir daugelis kitų žymių filosofų kaip Platonas, Dekartas, Kantas, Huserlis, Blumenbergas, de Manas, Lakanas ir kt. įsitraukė į diskusiją apie metaforą, kas įrodo, kad sunku metaforą aiškinti tik kaip kalbos fenomeną.

Šiuolaikinėje kalbotyroje metafora yra apibrėžiama kaip žmogaus fiziologinės, emocinės ir socialinės patirties interakcinė priemonė. Tokį požiūrį padėjo suformuoti sparčiai plintančios kūniškosios filosofijos ir psichologijos idėjos, atsispindinčios Dewey ir Merleau-Ponty (1999), Thomaso (1987), Priesto (1998) darbuose. Vienas svarbiausių jų teiginių buvo, kad realybė ar pasaulio suvokimas negali būti atskirtas nuo žmogiškosios patirties, kuri, savaime aišku, nėra

vienalytė. Būtent įvairiems potyriams susidūrus atsiranda metaforos, kuriomis remdamiesi žmonės geba kurti naujas sąvokas, neatsisakydami senųjų, kurti naują patirtį, neužmiršdami ankstesnės patirties (nuoroda pagal: Arcimavičienė 2010: 10).

Kognityvinėje lingvistikoje metafora tampa mąstymo būdu. Dėl šių dviejų visiškai skirtingų požiūrių, atsirado ir terminologinis skirtumas: tradicinė metafora – kalbos puošmena, o naujai atsiradusi konceptualiosios metaforos sąvoka apibrėžia metaforą kaip mąstymo būdą, mąstymo priemonę, kurios analizė leidžia nustatyti žmogaus pažinimo ir patirties ypatumus arba, kaip teigia A. Gudavičius, kognityvinėje lingvistikoje metafora suprantama „[...] ne kaip nominacijos būdas, o kaip vaizdingas situacijos ar įvykio supratimas, atspindėtas standartiniuose pasakymuose“ (Gudavičius 2000: 88). Metafora yra suprantama kaip mąstymo elementas, atsispindintis kalboje. Kalbinė metaforos raiška yra metaforiniai pasakymai, kurių analizė leidžia juos grupuoti į konceptualiąsias metaforas, t.y. mąstymo vienetus.

Esminiu metaforos teorijos lūžiu laikoma 1980 m. pasirodžiusi G. Lakoffo ir M. Johnsono knyga „Metaforos, kuriomis mes gyvename“ (angl. „Metaphors We Live By“). Pagrindinę šio veikalą mintį galima nusakyti taip: metafora visų pirma yra žmogaus mąstymo, o ne kalbos reiškinys. Autoriai teigia, jog metaforos esmė yra vienu daiktų suvokimas ir išgyvenimas per kitus. G. Lakoffas ir M. Johnsonas paneigė objektyvistų ir subjektyvistų idėjas ir pasuko kitu keliu, kurį jie vadina patyrimas per sintezę („experientialist synthesis“) (Lakoff, Johnson 1980:192). Objektyvizmas remiasi racionalumu ir praleidžia įsivaizdavimą, subjektyvizmas – priešingai – priima vaizduotę bei nepastebi racionalumo. Būtent čia „įsijungia“ metafora. Sintezė per patyrimą gali būti pasiekama metaforizuojant (Lakoff, Johnson 1980:192.). Metaforizacija vadinamas metaforinis mąstymas, kuris gali susieti racionalumą ir įsivaizdavimą. Racionalumo ir įsivaizdavimo susisiejimas, pasak G. Lakoffo ir M. Johnsono, įvyksta taip: „Priežastis, kodėl mes susikoncentravome ties metafora yra ta, kad ji suvienija protą ir įsivaizdavimą. Protas apima kategorizaciją, priežastį ir išvadą. Įsivaizdavimas, vienu iš daugelių savo aspektų, apima vieno dalyko matymą kito dalyko terminais – ką mes pavadiname metaforiniu mąstymu. Taigi, metafora yra *įsivaizduojamas racionalumas*“ (Lakoff, Johnson 1980:192-193).

Kaip jau minėta, G. Lakoffas ir M. Johnsonas metaforą suvokia kitaip nei tradicinės metaforos šalininkai. Jie kalba ne apie metaforinį pasakymą – kalbos puošmeną, o apie **konceptualiąją metaforą**, susidedančią iš dviejų konceptualiųjų sričių. Konceptualiosios metaforos nėra tiesiogiai reiškiamos kalboje, bet išvedamos iš metaforinių pasakymų, kuriuose metaforiniai ir tiesioginės reikšmės elementai yra susiję gramatiniu ryšiu. Tai, ką mes laikome metafora, autoriai nusako kaip kalbinį konceptualiosios metaforos realizavimą: „Tai, ką mes girdime kalboje ir suvokiame kaip metaforą, iš tiesų tik yra konceptualiosios metaforos paviršinė

išraiška, kurią G. Lakoff vadina metaforiniu pasakymu“ (cit iš Cibulskienė 2005: 52, Lakoff 1993: 244).

Žmogus mąsto konceptais. Tam, kad įvardytų skirtingus objektus, veiksmus ar kažką paaiškintų, žmonės naudojami metaforomis. Abstrakčios sąvokos žmonių sąmonėje asocijuojasi su konkrečiais, lengvai suvokiamais dalykais: „Apskritai galima teigti, kad konceptualioji metafora susideda iš ištakų ir tikslo srities, o ištakų sritis, įprastais atvejais, yra geriau suprantama ir konkretnė nei tikslo sritis“ (Kövecses 2000b: 4). Santykis tarp šių dviejų sričių – konkrečios (ištakų, angl. source domain) ir abstrakčios srities (tikslo, angl. target domain) – sudaro konceptualiosios metaforos esmę. Kognityvinės lingvistikos požiūriu metafora yra vienos konceptualiosios srities (sferos) suvokimas kitos konceptualiosios srities (sferos) terminais. Kitaip tariant, KONCEPTUALIOJI SRITIS A YRA KONCEPTUALIOJI SRITIS B. Pavyzdžiui, apie garsus, protą, jausmus ir pan. kalbame ir juos suvokiame kaip *šaltį*. Šis dviejų konceptualiųjų sričių santykis ir yra vadinamas **konceptualiąja metafora**, o jos grafinė išraiška galėtų atrodyti taip:

KONCEPTUALIOJI SRITIS A YRA KONCEPTUALIOJI SRITIS B

Tikslo sritis (sfera)

Ištakų sritis (sfera)

Kiekviena konceptualioji metafora sietina su paprasčiausiomis žmogaus kūno ypatybėmis, judesiais, kurie kalbėtoju yra aiškūs ir suprantami, todėl jis juos ir perkelia į kitas, ne tokias aiškias arba visai neaiškias, sritis. „Šis perkėlimas remiasi Lakoff suformuluota kūniškumo (embodiment) idėja, kurios esmę galima nusakyti taip: pirminiai yra ne tie dalykai, kurie tik susiję su žmogaus asmenybe, bet tie, kurie sietini būtent su žmogaus erdviniais pojūčiais bei motorinėmis reakcijomis“ (Papaurėlytė-Klovienė 2005a: 44). C. Polzin taip pat pritaria idėjai, kad abstraktūs reiškiniai gali būti suvokiami tik metaforizuojant. Dažnai jie suvokiami remiantis gana elementariu orientavimusi erdvėje arba kūno judėjimu/padėtimi, bei pateikia Burkhardto formuluotę: „Metaforos kartais yra įsivaizduojamas paaiškinimas. Iš tikrųjų jos nieko nepaaiškina, bet paruošia modelius, kurie remiasi mūsų suvokimu (erdvės, judėjimo ir kt.) ir gyvensena (kūno dalimis, giminystės ryšiais ir kt.). Jie perkelia dvasinį, nematerialų ir abstraktų į erdvinį ir todėl suvokiamą vaizdinį“ (cit. pagal Polzin, prieiga per internetą: www.metaphorik.de).

Be jutiminės žmogaus patirties, metaforų šaltinis dar yra ir tautos kultūrinė patirtis. Kultūrinė patirtis ir visas kultūrinis kontekstas yra kitas metaforų šaltinis, lemiantis jų skirtumus įvairiose bendruomenėse. Pavyzdžiui, pastebėta, kad vienos tautos žmogų labiau sieja su augalų pasauliu (lietuviai mokslinėje literatūroje paprastai priskiriami šiai grupei, nes žmogų vadina įvairiais malonybiniais vardais iš augalų pasaulio), o kitos, priešingai, žmogui pavadinti labiau linkusios vartoti įvairių teigiamai konotuočių gyvūnų ir paukščių vardus. Toks metaforizacijos krypties skirtumas aiškinamas kultūrine žemdirbių, gyvulių augintojų ar klajoklių patirtimi. Žemdirbiškoms indoeuropiečių tautoms gyvūnų pasaulis neatrodė vertas tokios pagarbos kaip augalų pasaulis. Gyvulių augintojų tautos, pavyzdžiui, kirgizai, turi daugiau teigiamai konotuočių gyvūnų pavadinimų. Pavyzdžiui, kirgizams vilko, lietuvių kultūroje turinčio gana neigiamą konotaciją, asociacijos absoliučiai teigiamos – gražus, stiprus, drąsus, gudrus ir pan. (Gudavičius 2009:123). Tad kultūrinė patirtis taip pat veikia konceptualiąją sistemą ir atsispindi metaforose. C. Polzin taip pat pabrėžia, kad metaforinis kalbos vartojimas yra susijęs su kalbinės bendruomenės sociokultūriniais ir istoriniais ypatumais ir atitinkamai pirmiausia būdingas jai. Todėl taip pat galima teigti, kad dvejoms ar daugiau kalbinių bendruomenių, kurių sociokultūriniai ir istoriniai parametrai yra panašūs, būdingas panašesnis metaforų vartojimas, nei tokių, kurios priklauso visiškai skirtingoms kultūroms (plg. Polzin, prieiga per internetą: www.metaphorik.de).

Paprastai ir aiškiai savo darbe „Metaphor“ Z. Kövecses pateikia bendrų ištakų ir tikslo sričių sąrašą, kurį, kaip parodys tolimesnė *šaltis* metaforos analizė, galima pritaikyti tiek lietuvių, tiek vokiečių kalbai. Pagal minėtąjį autorių, dažniausiai ištakų sferomis tampa ŽMOGAUS KŪNAS, SVEIKATA ir LIGA, GYVŪNAI, AUGALAI, PASTATAI ir KONSTRUKCIJOS, ŽAIDIMAI ir SPORTAS, PINIGAI ir VERSLAS, VALGIO RUOŠIMAS ir MAISTAS, ŠVIESA ir TAMSA, JĖGA, JUDEJIMAS ir KRYPTIS bei KARŠTIS ir ŠALTIS (2010: 18-23). Kadangi šio darbo tema – *šaltas* lietuvių ir vokiečių kalbose, apsistokime ties pastaruoju ir trumpai apžvelkime, ką apie ŠALTĮ, kaip ištakų sferą, sako Z. Kövecses: „Karštis ir šaltis yra vieni pagrindinių žmogaus pojūčių. Mums šilta arba šalta, priklausomai nuo aplinkos temperatūros, kurioje esame. Dažnai temperatūros sritį vartojame metaforiškai, kalbėdami apie požiūrį į žmones arba dalykus“ (Kövecses 2010: 21). Tai patvirtina ir pavyzdžiai iš lietuvių bei vokiečių kalbų tekstynų:

šaltas sutikimas → *kalter* Empfang

šaltas mąstymas → *kalt*es Denken

šaltas žvilgsnis → *kalter* Blick

Autorius nurodo ir pagrindines universalias tikslo sferas: EMOCIJOS, NORAS, MORALĖ, MINTYS, VISUOMENĖ/TAUTA, POLITIKA, EKONOMIJA, ŽMONIŲ TARPUSAVIO SANTYKIAI, BENDRAVIMAS, LAIKAS, GYVENIMAS ir MIRTIS, RELIGIJA, ĮVYKIAI ir VEIKSMAI (Kövecses 2010: 23-28). Į šį sąrašą mokslininkas neįtraukia *šalčio* kaip tikslo sferos. Visgi tolimesnė analizė parodys, jog *šaltis* yra ir daugelio metaforų tikslo sritis.

Apibendrinant tradicinės ir konceptualiosios metaforos skirtumus, pasinaudokime G. Lakoffo pateikiamais pagrindiniais šiuolaikinės metaforos teorijos teiginiais, iš kurių aiškiai matyti, kuo konceptualioji metafora skiriasi nuo tradicinės:

Metaforos esmė:

- metafora yra pagrindinis mechanizmas, per kurį mes suvokiame abstrakčius konceptus ir abstrakčiai mąstome;
- daugelis subjektyvių dalykų, nuo paprastų iki painiausių mokslinių teorijų, gali būti suvokiami tik per metaforas;
- metafora savo prigimtimi iš esmės yra konceptuali, o ne kalbinė;
- metaforiška kalba yra kalbinė konceptualiųjų metaforų raiška;
- nors didžioji dalis mūsų konceptualiosios sistemos yra metaforinė, dalis jos yra ir nemetaforinė. Metaforinis suvokimas yra paremtas nemetaforiniu suvokimu;
- metafora mums leidžia suvokti abstraktaus arba iš prigimties neaiškaus dalyko esmę konkretnesnio arba bent jau aiškesnio dalyko terminais.

Metaforos struktūra:

- metaforos yra konceptualiųjų sričių projekcijos;
- tokios projekcijos yra asimetrinės ir dalinės;
- kiekviena projekcija yra pastovus ontologinių panašumų taikymas tarp ištakų ir tikslo srities objektyviosios realybės;
- metaforinis projektavimas paklūsta pastoviam principui: ištakos srities vaizdinių schemos struktūra perkeliama į tikslo sritį, kuri tam tikra prasme atitinka įgimtą tikslo srities struktūrą;
- projekcijos nėra sutartinės, bet paremtos kūnu ir kasdienine patirtimi bei žiniomis;
- konceptualioji sistema turi tūkstančius įprastų metaforinių projekcijų, kurios formuoja gerai struktūriškai apibrėžtą konceptualiosios sistemos posistemį;

- yra dvi projekcijų rūšys: konceptualiosios projekcijos ir vaizdinių projekcijos; abi paklūsta invariantiškumo principui.

Keletas metaforos aspektų:

- įprastų konceptualiųjų metaforų sistema dažniausiai yra nesąmoninga, nevalinga ir vartojama nepastebint, kaip ir mūsų kalbinė sistema bei visa konceptualioji sistema;
- įprastų metaforų sistema yra *gyva*, ta prasme, kad mūsų gramatinių ir fonologinių taisyklių sistema yra gyva: ją įprasta taikyti nevalingai ir to nesuvokiant;
- mūsų metaforų sistema yra svarbiausia suvokiant patyrimus ir elgiantis pagal tą suvokimą;
- metafora daugiausia remiasi mūsų patirčių atitikimu, o ne panašumu;
- metaforų sistema atlieka svarbiausią vaidmenį kalbos gramatikoje ir žodyne;
- metaforinės projekcijos skiriasi universalumu: kai kurios yra universalios, kitos – plačiai paplitusios, o kai kurios priklauso nuo kultūros;
- poetinė metafora didžiausia dalimi yra mūsų kasdienybės išplėtimas, įprasta metaforinio mąstymo sistema (Lakoff 1992: 39-40).

Remiantis konceptualiųjų metaforų idėją išplėtojusių G. Lakoffo ir M. Johnsono požiūriu į šį mąstymo ir kalbos reiškinių, esama trijų konceptualiųjų metaforų rūšių: **erdvinės** (oriental), **ontologinės** (ontological) ir **struktūrinės** (structural):

Erdvinių metaforų metaforiškumą suvokti pakankamai sunku, nes čia nėra konkretaus koncepto, kuriuo būtų remiamasi. „Šios metaforos įkūnija trimatį erdvės suvokimą įvairiausiose sąvokose“. Čia egzistuoja vertikalus ir horizontalus matas. Judėjimu ar buvimu aukštai–žemai metaforizuojamas vertinamąjį elementą turinčios arba didelį–mažą kiekį žyminčios sąvokos. Geras emocijas atspindintys žodžiai turi elementą „aukštyn“, pvz.: *aukščiau galvą; aukščiau nosį*; neigiamos emocijos reiškiamos elementu „žemyn“, pvz.: *nukabinti nosį; nuleisti akis; puolė į neviltį*. G. Lakoffas tai paaiškina, remdamasis žmogaus laikysena, būseną. Kilimas ženklina sveikata, o kritimas – ligomis ir mirtimi, ir taip yra dėl žmogaus padėties: susirgę ar numirę mes gulime, sveiki – vaikštome, esame horizontalioje padėtyje. Vertikalė gali metaforizuoti visuomeninę padėtį, pvz.: *kopti karjeros laiptais; užimti aukštą postą; kristi žemyn*; protas, emocijos, geri ir blogi dalykai, net didelis ir mažas kiekis gali būti apibūdinamas vertikale, pvz.: *kainos kyla arba krinta; nukrito svoris*. Erdvinės metaforos yra labai svarbios, jomis perteikiami daugelis konceptų. Būtent erdvinėse metaforose fizinė žmogaus patirtis ir kultūrinė patirtis atsispindi ryškiausiai.

Antroji konceptualiųjų metaforų rūšis – **ontologinės** metaforos. Šios metaforos iš visų trijų metaforų rūšių atpažįstamos sunkiausiai. Svarbiausias šių metaforų tikslas – abstraktams suteikti dydį, kiekybę, kokybę, formą, spalvą ir t.t. „Jos abstrakcijoms suteikia objekto ar substancijos pavidalą, sudaiktina, sumedžiagina jas. Suvokus įvykius, veiksmus, idėjas kaip daiktus, palengvėja jų savybių raiška“. Sunkiai apčiuopiamas ar visai neapčiuopiamas suteikus jam formą, matmenis, tampa apčiuopiamu, paliečiamu, matomu ir pan., pvz.: *didelė laimė; aštri diskusija; karti patirtis; lengva padėtis; šaltas protas*. Ontologinėms metaforoms priklauso ir dažnai kalboje sutinkama TALPYKLOS metafora. Net žmogaus kūnas dažnai tampa tokių metaforų pagrindu.

Iš visų trijų lengviausiai atpažįstamos **struktūrinės** metaforos. Taip yra dėl to, kad jos gana aiškiai sieja abstraktus, kaip ginčas, laikas ir kt., su konkrečiais konceptais, kaip skystis, nuodai, pinigai ir t.t., pvz.: džiaugsmui apibūdinti imamos skysčio savybės (*užplūsta, užliejo, veržiasi, atslūgo*); kalbai – siūlo savybės (*užsimezgė, nesirišo, nutrūko*); meilei – kai kurios ugnies arba augalo savybės (*blėsta, gęsta, degina; skleidžiasi, vysta*), blogis gali būti vaizduojamas kaip priešas (*grumiasi, traukiasi, pralaimi, nugali, triumfavo*) ir t.t. Vienas abstraktus konceptas paprastai siejamas su keliais konkrečiais ir taip išryškėja keli galimi abstrakto suvokimo variantai, kurie būdingi skirtingoms kultūroms (plg. Lakoff, Johnson 1980: 64-68).

G. Lakoffo ir M. Johnsono konceptualiosios metaforos teorija susilaukė didžiulio lingvistų dėmesio: pradėti išsamūs konceptualiųjų metaforų įvairiose kalbose tyrimai, jų gretinimai, vėliau pasirodė ir teorijos kritikos bei papildymų. Nemažai konceptualioji metafora tyrinėta ir Lietuvoje: konceptualiųjų metaforų tyrimų viešajame diskurse pagrindu apgintos kelios disertacijos (Cibulskienė 2006; Arcimavičienė 2010), lyginti skirtingų kalbų duomenys (Papaurėlytė-Klovienė 2004; Toleikienė 2004). Konceptualiųjų metaforų tema parašyta nemažai straipsnių: nagrinėti įvairūs vienos kalbos konceptai ir juos apibrėžiančios konceptualiosios metaforos (Juzelėnienė 2002; Cibulskienė 2005; Papaurėlytė-Klovienė 2005; Aliūkaitė, Šorochova 2006; Papaurėlytė-Klovienė 2006; Papaurėlytė-Klovienė 2007; Nemickienė 2011, Papaurėlytė-Klovienė 2011), atlikta gretinamoji analizė (Būdvydytė, Tolkienė 2003; Toleikienė 2008; Toleikienė 2011; Radžiūtė-Bačkauskienė, Roikienė 2011; Valiulienė 2011), tirta, kaip konceptualiųjų metaforų grupės išlaikomos vertimo tekstuose (Marcinkevičienė 2006; Vaivadaitė 2011) ir kt.

Pagrįstą kritiką kai kurioms G. Lakoffo ir M. Johnsonso suformuotoms teorinėms prielaidoms išreiškė vokiečių kalbininkė Ch. Baldauf (1997). Žinoma, ji išlaiko kognityvinę idėją, tačiau modifikuoja G. Lakoffo ir M. Johnsonso konceptualiųjų metaforų klasifikaciją.

Ch. Baldauf peikia trūkstamą atrankumą tarp trijų skirtingų G. Lakoffo ir M. Johnsonso (1980) metaforų tipų, kuriems labiausiai trūksta vieningų priskyrimo vienam ar kitam tipui kriterijų. Pasak mokslininkės, personifikacijos ir talpyklos metaforų priskyrimas ontologinių metaforų grupei esąs „problemos sprendimas“ (Baldauf 1997: 82). Ch. Baldauf savo kriterijus remia didelės apimties praktine tekstyno analize ir pagal abstraktų kolokacijas rekonstruojamas konceptualiąsias metaforas siūlo skirstyti į **atributines, ontologines, vaizdines-schemines ir konsteliacines** (Baldauf 1997; plg. Surmann 2005: 57-60):

- A) **Atributinės metaforos.** Remiantis kognityvine metaforų teorija, atributinės metaforos suprantamos kaip konceptualiosios metaforos, kurios pagrįstos sensorinių patirčių kaip tamsus/šviesus, šiltas/šaltas, stiprus/silpnas, sunkus/lengvas, neskanus/skanus ir skausmingas priskyrimu abstraktiems reiškiniams (1997:83). Šios abstraktiems reiškiniams priskirtos savybės (atributai) mums pažįstami iš tiesioginio fizinio jutimo.
- B) **Ontologinės metaforos.** Šią metaforų grupę mokslininkė gerokai „praretino“. Jai priklauso tik objekto ir skysčių savybių priskyrimas tikslo sričiai. Taip ši grupė pralengvia atributines metaforas. Personifikacijos atvejai taip pat priskiriami šiai tikslo sričiai, tačiau Ch. Baldauf argumentuoja, kad „mūsų asmens sąvoka yra labai plati ir apima skirtingas savybes“ ir taip perkelia daugiau esminės struktūros į metaforos tikslo sritį nei G. Lakoffo ir M. Johnsonso apibrėžtos ontologinės metaforos. Ontologinėms metaforoms Ch. Baldauf priskiria tik dažną metaforą ABSTRAKTAS YRA OBJEKTAS/SKYSTIS.
- C) **Vaizdinės-scheminės metaforos.** Priskyrimas šiai metaforų grupei grindžiamas G. Lakoffo ir M. Johnsonso 1980 metų tyrimais. Vaizdinės-scheminės metaforos kildinamos iš M. Johnsonso (1987) „vaizdinių schemų“ (angl. image schema) ir remiasi „vaizdinių-scheminių struktūrų perkėlimu į abstrakčių arba neaiškių struktūrų tikslo sritis“ (Baldauf 1997:123). Čia sutinkamos talpyklos metaforos, dažnai sutinkamos mūsų šnekamojoje kalboje, pvz.: PASAULIS YRA TALPYKLA (*pasaulyje*), SITUACIJA YRA TALPYKLA (*krizėje*), ŽMOGUS YRA EMOCIJŲ TALPYKLA (*pilnas ištūžio*) ir kt. Šiai grupei priskiriamos ir KELIO bei LAIKO metaforos.

D) **Konsteliacinės metaforos.** Šioms, dažniausiai nuo kultūrinio patyrimo priklausančioms metaforoms, būdingas pilnas ištakų struktūros perkėlimas į tikslo sritį. Šioje grupėje sutinkame ypač produktyvias konceptualiąsias metaforas DISKUSIJA YRA KARAS, PINIGAI YRA VANDUO ir kt. Šioje grupėje išlieka struktūrinėms metaforoms priskiriamos sąrybės. Konsteliacinės metaforos atspindi abstrakto ir asmens ryšius. Šių metaforų esmę sudaro tai, kad tiesiogiai nepatiriamiesiems fenomenams priskiriami sudėtingos struktūros ištakų konceptų požymiai. LIGOS, KARO, PASTATO, ASMENS, GYVOS BŪTYBĖS konceptai paremti ne tik vaizdiniais, siejamais su tam tikru objektu, reiškiniu ar situacija, bet apima ir platesnes žinojimo sritis. Aprašant, kaip suasmeninami vidinio pasaulio procesai ir reiškiniai, nurodoma, kad šiems abstraktams priskiriami žmogaus charakterio bruožai, politinė orientacija, kiti fiziniai, psichiniai ir socialiniai asmens požymiai.

Apskritai konceptualiosios metaforos yra universalus reiškinys. Abstraktūs dalykai suvokiami per konkrečius ir čia labai svarbi bendra žmogaus fizinė ir kultūrinė patirtis. Būtent dėl to įvairiose kalbose esama tiek universalių, tiek unikalių metaforų. Tiriant universalias metaforas, matyti, kas sieja kelias ar keliolika skirtingų kultūrų, kas tarp jų bendra, o analizuojant unikalias – kas būdinga konkrečiai kultūrai, kuo ji išsiskiria iš kitų. Konceptualiųjų metaforų universalumo ir variantiškumo skirtingose kultūrose tyrimai gali atskleisti įvairių kultūrų pasaulėvaizdžius ir parodyti, kaip jose yra konstruojama realybė. Šiuolaikiniame globalizacijos ir aktyvių kultūrinių kontaktų kontekste tokie tyrimai tampa itin svarbūs, nes gali padėti pažinti ir geriau suprasti svetimą kultūrą ir tokiu būdu užkirsti kelią galimiems konfliktams (daugelis šiandieninių tarpkultūrinių konfliktų kyla dėl tarpusavio nesupratimo ir negebėjimo toleruoti kitokios pasaulėžiūros). Todėl šiame darbe remiantis kognityvinės metaforos teorija bandoma plačiau panagrinėti *šalčio* konceptą lietuvių ir vokiečių kalbose, atrasti panašumų ir skirtumų šių kalbų pasaulėvaizdyje.

II. ŠALČIO KONCEPTAS LIETUVIŲ IR VOKIEČIŲ KALBOSE

2.1. Leksemos *šaltas* semantika lietuvių ir vokiečių kalbos žodynuose

Tiriant *šalčio* konceptą lietuvių ir vokiečių kalbų pasaulėvaizdyje, visų pirma reikėtų aptarti leksinę koncepto *šaltis* raišką. Remiantis tuo, kad verbalinė koncepto dalis realizuojama pasakymu, perteikiama žodžiais, o konceptas kalboje perteikiamas ne tik vienu žodžiu, bet ir jo vediniais, iš tekstynų surinkti sakiniai su būdvardžiais *šaltas/šalta*, daiktavardžiu *šaltis* beirieveksmiu *šaltai*. Atsiribojama nuo įvardžiuotinių būdvardžio formų bei sudurtinių žodžių, tokių kaip *šaltakraujis*, *šaltibarščiai*, *šaltkalvis* ir pan. Vokiečių kalbos pasaulėvaizdyje aktualizuojamam konceptui pasirinktos *kalt* būdvardinė irrieveksminė formos bei daiktavardis *die Kälte*.

Analizuojant leksemą *šaltas* derėtų atskirti prototipines ir metaforines jos reikšmes. Išstudijavus tekstynuose rastus pavyzdžius (po 100 prototipinių *šaltas* vartojimo pavyzdžių abiejose kalbose) paaiškėjo, kad būdvardis *šaltas* dažniausiai jungiamas su daiktu, kuriam būdingas žemos temperatūros požymis. Ir lietuvių, ir vokiečių kalbose įvairūs daiktai gali būti *šaltos* temperatūros, pvz.: *šaltas vanduo* → *kaltes Wasser*, *šaltas metalas* → *kaltes Metall* ir kt. Palyginus žodynuose pateikiamas *šaltas* reikšmes paaiškėjo, kad prototipinis būdvardžio suvokimas lietuvių ir vokiečių kalbose labai panašus. Skirtumas tas, kad lietuvių kalbos žodynai skiria keletą *šaltas* tiesioginių reikšmių ir jas numeruoja kaip atskiras, o vokiečių kalbos žodynuose visos tiesioginės *šaltas* reikšmės išvardytos ties numeriu 1.:

Prototipinės <i>šaltas</i> reikšmės „Lietuvių kalbos žodyne“:	Prototipinės <i>šaltas</i> reikšmės „DUDEN Das große Wörterbuch der deutschen Sprache“:
<ol style="list-style-type: none"> 1. kuris žemos ar palyginti žemos temperatūros: <i>Čia šaltas vanduo, neapsimoka. Vaikai mato šaltą ir baltą ledą.</i> 2. apie būseną žmogaus, nemaloniai jaučiančio žemą temperatūrą: <i>Oi, man kaip šalta, drebulys paklratė. Šalta buvo gulint.</i>	<ol style="list-style-type: none"> 1. wenig od. keine Wärme enthaltend, ausstrahlend; von niedriger Temperatur: <i>Werde dagegen kaltes Wasser langsam erhitzt, merke der Frosch erst etwas, wenn es zu spät sei. Ein kalter Wind bläst über den Sportplatz Meienägger in Berg.</i> <i>Es ist still und mir ist kalt.</i> (ich friere)

<p>3. nelaikantis šilumos, nesandarus: <i>Tai buvo baisiai šaltas, drėgnas, blogai apšviestas kambarys <...>. Stovyklos karceris šaltas, nekūrenamas <...>.</i></p> <p>4. negyvas, sustingęs: <i>Rytą, kai pravėriau kamarėlės duris, gulėjo [močiutė] ant šono jau šalta.</i></p> <p>5. išaušęs, ataušęs: <i>Šaltas virtas bulves galima apkepinti.</i></p> <p>6. mažai šildantis: <i>Aplinkui telkšojo balos, kuriose atsispindėjo šalta besileidžianti saulė.</i></p>	<p><i>Wir haben eine kalte Wohnung. Noch einen Winter überlebt sie nicht in ihrem kalten Zimmer bei Frau Gosch. (nicht od. schlecht geheizt)</i></p> <p><i>Jede Familie hatte vom Geflügel bis zum kalten Braten, von Brot und Backwerk bis zum Wein etwas anderes herbeizuschaffen. (nach der Zubereitung erkalteten)</i></p>
---	---

Kaip matyti iš pateiktų pavyzdžių, vienintelis skirtumas tarp lietuvių ir vokiečių kalbų žodynuose užfiksuotų *šaltas* prototipinių reikšmių yra tas, kad vokiečių kalboje neskiriama *šaltas*, kaip negyvas, sustingęs, reikšmė. Daug įdomesnis ir įvairesnis perkeltinis būdvardžio *šaltas* reišmių vartojimas, atspindintis specifinį kalbos pasaulėvaizdį.

Perkeltinės <i>šaltas</i> reikšmės „Lietuvių kalbos žodyne“:	Perkeltinės <i>šaltas</i> reikšmės „DUDEN Das große Wörterbuch der deutschen Sprache“:
<p>7. blivus, susivaldantis, santūrus, nesikarščiuojantis, ramus: <i>Į viską reikia žiūrėti šaltai, su protu.</i></p> <p>8. bejausmis, nejautrus, abejingas: <i>Jos žvilgsnis pasidarė šaltas ir išdidus.</i></p>	<p>2. a) vom Gefühl unbeeinflusst; nüchtern: <i>Hier beginnt sich das Leben erst wirklich zu lohnen, jenseits von kalten Berechnungen und erfolgreich autistischer Beziehungslosigkeit.</i></p> <p>b) abweisend; ohne jedes Mitgefühl: <i>Er schilderte mir die Hinrichtung mit kaltem, starrem Blick", erzählte der Amerikaner dem Gericht.</i></p> <p>3. ein eisiges Gefühl, Schauer erregend: <i>Mich packt die kalte Wut, wenn ich höre, Stahl</i></p>

Palyginus lietuvių ir vokiečių kalbų aiškinamuosius žodynus paaiškėjo, kad juose pateikiamos tos pačios *šaltas/kalt* reikšmės. Skiriasi tik frazeologizmų pateikimas. Lietuvių kalbos žodyne galima rasti visą eilę frazeologizmų, o Dabartinės lietuvių kalbos žodynas jų visiškai neteikia. Duden žodynai (DUDEN Das große Wörterbuch der deutschen Sprache ir DUDEN Deutsches Universalwörterbuch) pateikia vieną frazeologizmą *jmdn. kalt erwischen*, o Wahrig žodynas kitą – *jmdm. die kalte Schulter zeigen*.

Abiejų kalbų tekstynuose rasta labai didelė grupė pavyzdžių, kai būdvardis *šaltas* vartojamas su daiktais ir reiškiniiais, kuriems temperatūra nebūdinga, pvz.: *šaltas + garsas* (balsas, juokas, gausmas), *šaltas + emocijos/jausmai* (įtūžis, siaubas, skausmas) ir pan. Tokie atvejai, remiantis konceptualiųjų metaforų teorija, išsamiau analizuojami kitoje analizės dalyje.

2.2. ŠALTIS kaip konceptualiųjų metaforų ištakos sfera

ŠALTIS yra gausių metaforų ištakos sfera. Lietuvių ir vokiečių kalbose *šaltis* dažnai priskiriamas daiktams/reiškiniams, neturintiems žemos temperatūros požymio. Išanalizavus 561 lietuviško ir 540 vokiškų pasakymų raišką buvo nustatyta 12 konceptualiųjų metaforų. Visos toliau aptariamos konceptualiosios metaforos, remiantis Ch. Baldauf klasifikacija (1997), priskiriamos atributinių metaforų tipui, kadangi (dažniausiai) abstrakčios sąvokos žmonių sąmonėje asocijuojasi su konkrečiais, lengvai suvokiamais dalykais iš fizinės patirties: „Remiantis kognityvine metaforų teorija, atributinės metaforos suprantamos kaip konceptualiosios metaforos, kurios remiasi tokių savybių kaip šviesus/tamsus, šiltas/šaltas stiprus/silpnas ir skausmingas priskyrimu abstraktiems reiškiniams“ (Baldauf 1997:83).

1 lentelė. Tyrimo rezultatai.

TIKSLO SFERA	LIETUVIŲ	≈ %	VOKIEČIŲ	≈ %
EMOCIJOS/JAUSMAI ARBA JŲ NEBUVIMAS	217	38,6	199	36,8
JUTIMAI SUVOKIAMAI POJŪČIAI	70	12,4	46	8,5
PROTAS/LOGIKA ARBA JŲ SĄVEIKOS PRODUKTAI	66	11,7	58	10,7
SANTYKIAI	41	7,3	21	3,8

CHARAKTERIS	40	7,1	37	6,8
KALBA	33	5,8	18	3,3
MIRTIS	30	5,3	14	2,9
ABSTRAKTAI	26	4,6	100	18,5
OFICIALUMAS	13	2,3	9	1,6
MENO KŪRINYS	10	1,7	15	2,7
GROŽIS	6	1	16	2,9
PASAULIS/ GYVENIMAS	9	1,6	7	1,3
Iš viso:	561		540	

Duomenų analizė rodo, kad abiejų kalbų metaforinių pasakymų raiška yra universali. Kitaip tariant, ištakų sfera ŠALTIS abiejose kalbose projektuojama į tas pačias tikslo sferas. Nepaisant to, kai kurios metaforos atspindi kultūrinius ypatumus ir nevienodus pasaulėžiūros modelius, pasireiškiančius skirtinga metaforų epistemine sandara. Kaip jau minėta ankstesnėje dalyje, įprasta konceptualiosios metaforos pateikimo forma yra KONCEPTUALIOJI SFERA A YRA KONCEPTUALIOJI SFERA B. Šiame darbe, be jau minėtosios, naudojama ir kita formulė, t.y. KONCEPTUALIOJI SFERA A GALI BŪTI KONCEPTUALIOJI SFERA B. Ši forma pasirenkama tokiais atvejais, kai KONCEPTUALIOJI SFERA A nebūtinai yra ŠALTIS, bet dažnai (arba įprastai) išreiškiama per kitą konceptą, pvz., žodžiai nebūtinai yra *šalti*, jie gali būti ir *šilti*. Tolesnėje analizėje pristatomi tyrimo rezultatai pagal metaforinių pasakymų dažnį, t.y. pirma aptariama gausiausia tikslo sfera EMOCIJOS/JAUSMAI ARBA JŲ NEBUVIMAS bei jos episteminė sandara, paskui JUTIMAI SUVOKIAMAI POJŪČIAI ir t.t.

EMOCIJOS/JAUSMAI ARBA JŲ NEBŪVIMAS GALI BŪTI ŠALTIS

Žymūs mokslininkai Z. Kövecses (2000a) ir A. Deignan (2005), kalbėdami apie emocijų metaforizaciją, greta konceptualiosios metaforos vartoja ir kitą terminą – konceptualioji metonimija. Kaip teigia A. Deignan, skirtumas tarp metaforos ir metonimijos yra visiškai aiškus, išskyrus atvejus, kai šios stilistinės figūros nagrinėjamos konceptualiųjų metaforų teorijos kontekste. Daugelis konceptualiųjų metaforų paremtos fizine žmogaus patirtimi. Pavyzdžiui, sakoma, kad konceptualioji metafora EMOCIJA YRA TEMPERTATŪRA remiasi fiziniais pojūčiais, kurie pasireiškia užplūdus įvairiems jausmams. Metafora *karšti* prilygina tokiems jausmams kaip pyktis ir aistra, *šalti* – priešiškumui. Tai reiškia, kad fiziniams pojūčiams apibūdinti vartojamas žodis asocijuojasi su emocija ir gali būti vartojamas jai nusakyti.

Remiantis konceptualiųjų metaforų teorija, tokia vartoseną pagrindžiama tuo, kad supykus, apsidžiaugus ir pan. mes jaučiame kūno temperatūros pokyčius (Deignan 2005: 59).

Išsamiai emocijų metaforas tyrinėja Z. Kövecses. Pasak jo, vaizdingi žodžiai ar pasakymai, priklausantys šiai grupei, išreiškia daugybę emocijų aspektų, kaip, pvz., intensyvumas, priežastis, kontroliavimas ir t.t. Jie gali būti metaforiniai ir metoniminiai. Metaforiniai pasakymai, pagal G. Lakoffą ir M. Johnsoną, yra konceptualiųjų metaforų išraiška (1980), kurios esmė – abstraktesnę sritį suvokti per konkretesnės srities teminus, pvz., *pyktis užverda* yra kalbinė ypač produktyvios konceptualiosios metaforos PYKTIS YRA KARŠTAS SKYSTIS išraiška, *degti meile* yra MEILĖ YRA UGNIS pavyzdys, *skraidyti padebesiais* – LAIMĖ YRA AUKŠTAI. Visi trys pavyzdžiai nurodo tam tikros emocijos intensyvumą. Šiai grupei priklausantys pasakymai taip pat gali būti metoniminiai. Konceptualioji metonimija, priešingai nei konceptualioji metafora, apima tik vieną sritį ar konceptą. Metonimijos tikslas yra teikti mentalinį priėjimą prie srities, remiantis tos pačios srities dalimi arba atvirkščiai – srities dalį suvokti remiantis kita tos pačios srities dalimi. Emocijos konceptas yra labai platus ir turi daug dalių ar elementų. Pavyzdžiui, viena pykčio srities dalių ar elementų yra susierzinimas, viena baimės dalių ar elementų yra tariamas kūno temperatūros kritimas. Taigi, šie dviejų emocijų pavyzdžiai apima susierzinimą – kalbant apie pyktį, o „turėti *šaltas* kojas“ („to have *cold feet*“ = išsigąsti) – mąstant apie baimę. Pirmasis yra konceptualiosios metonimijos FIZINIS SUSIJAUDINIMAS ASOCIJUOJASI SU PYKČIU, o antrasis konceptualiosios metonimijos KŪNO TEMPERATŪROS KRITIMAS ASOCIJUOJASI SU BAIME pavyzdys (Kövecses 2000a:4). Visgi šioje analizėje, siekiant išvengti painiavos, kaip teigia Z. Kövecses, konceptualiosios metonimijos atvejai, kaip, pvz., KŪNO TEMPERATŪRA ASOCIJUOJASI SU EMOCIJOMIS, projektuojami į dažniau vartojamą konceptualiąją metaforą EMOCIJA YRA TEMPERATŪRA.

Analizės rezultatai patvirtina Z. Kövecses teiginį, kad vaizdingi žodžiai ar pasakymai, priklausantys šiais grupei, išreiškia daugybę emocijų aspektų. Šiuo atveju, neigiamos emocijos ir jausmai tiek lietuvių, tiek vokiečių kalbose siejami su *šalčiu* siekiant pabrėžti emocijos stiprumą ir jų neigiamą vertinimą. Kaip teigia S. Papaurėlytė-Klovienė, „Konceptualiosios metaforos nusako kalbos pasaulėvaizdyje užfiksuotus kokybinius emocijų požymius: stiprumą, silpnumą, teigiamą arba neigiamą emocinės būsenos vertinimą, galimybę kontroliuoti emociją bei tai, ar ši emocinė būseną yra pageidaujama“ (Papaurėlytė – Klovienė 2005: 65).

Tiek lietuvių, tiek vokiečių kalbai būdinga jausmų ir emocijų, kuriuos sustiprina būdvardis *šaltas*, įvairovė: *Užsimerkiau – ir tuoj pat atgavau šaltą pareigos jausmą; Ihre*

Obsession für diese virtuelle Welt gilt einer Sphäre der losen Beziehungen, kalten Gefühle und leeren Posen.

Šaltumo požymį abiejose kalbose dažniausiai turi neigiami jausmai ir emocijos: neapykanta, panieka, įtūžis, pyktis, siaubas, baimė, abejonė. Taip pat gretinamosiose kalbose randamas vienintelis bendras šaltas, tačiau kartu ir teigiamas jausmas – ramybė. Metaforos pagrindu galima laikyti konceptualiąją metaforą BLOGIS YRA ŠALTIS, todėl šalta neapykanta, panieka ir kt. yra suvokiami kaip dar stipresnis, didesnis blogis:

Šalta neapykanta	<i>Pirmieji į kautynių sūkurį šoko elfai, vedami nuožmios ir šaltos neapykantos goblinams. Tik ryte į namus įžengusį Klausą ji pasitinka šaltos neapykantos tyła.</i>	<i>Die Liebe suchte ich auf allen Gassen, Vor jeder Türe streckt ich aus die Hände, Und bettelte um gringe Liebesspende - Doch lachend gab man mir nur kaltes Hassen. Von kaltem Haß bis zum großen Gefühl, von der Demagogie bis zu Sentimentalitäten <...>.</i>
Šalta panieka	<i>Jau iš anksto jutau šaltą teisėjų panieką. Abi moteriškės saldžiai nusišypsojo Anukai, su šalta panieka žvilgtelėjo į Rudį.</i>	<i>Aureliens Bitterkeit und seines Freundes Laertes kalte Verachtung der Menschen bestachen öfter, als billig war, sein Urteil <...>.</i>
Šaltas įtūžis/pyktis	<i>Dabar leisis visais savo instinktais ir visu pasirengimu užvaldomas šalto įtūžio. Tiesiog užplūdo. Šaltas įtūžis.</i>	<i>Wenn man das liest, kriegt man die kalte Wut. <...> er trifft sich mit ihr in der Wohnung eines Freundes. er plant diese Begegnung mit kaltem Zorn. Funken werden da aus dem Steinway geschlagen, mit kaltem Furor werden die Trümmer der Tradition beiseitegeräumt.</i>
Šaltas siaubas/baimė	<i>Mane apėmė šaltas baugumas, kai taip iš savo gilumos pasakė <...>. O mane apima šaltas siaubas - kokio supuvusi visuomenė.</i>	<i>Viel ausgekochter als Schmid, so raffiniert zwischen kaltem Entsetzen und heisser Sehnsucht <...>. Wenn ich das Foto mit 300 Tonnen</i>

		<p>Müll in Ihrer Zeitung sehe, bekomme ich das kalte Grausen.</p> <p>Wird er es schaffen, die programmatischen Zumutungen all jener abzuschmettern, die hinter Godesberg zurückwollen und dem Gros des Publikums damit bloß kalte Schauer über den Rücken jagen? Hinter dem Amüsanten lauert aber der kalte Schrecken, und das ist nicht der Löwe, der sich weigert, durch den Ring zu springen <...>.</p> <p>Während Robert lediglich ein wenig nervte, weil er sein Ritalin nicht genommen hatte, treibt einem Klara die kalte Furcht ins Herz.</p> <p>In ihr brach kalte Angst aus.</p>
Šalta ramybė	<p>Kartais apimdavo kraupi šalta ramybė <...>.</p> <p><...> mane gniuždė seno mano bičiulio šalta ramybė...</p>	<p>Lieber diese kalte Ruhe, als diesen nie endenden Schmerz nach trügerischer Hoffnung.</p>
Šalta tuštuma	<p>Tik nepasilikti vienu vienam, netirtėti šaltoje tuštumoje, išvengti vienatvės!</p>	<p>Tina Uebel führt ihre Leser in eine unwirtliche, unwirkliche, schneidend kalte Leere, die sie mühelos mit Sprache ausfüllt.</p> <p>Die kalte Leere gerade dort, wo einst Wärme und Wohlsein waren, stößt sie zurück ins Gegenwärtige.</p>
Abejingumas	<p>Vienuose veiduose švietė šypsena, kituose - šaltas abejingumas aplinkai.</p> <p><...> laisvės kovų dalyviai iš dabartinės valdžios susilaukia</p>	<p>Wenn nicht die Selbstbestimmung des einzelnen und die Gerechtigkeit zwischen den gesellschaftlichen Gruppen im Zentrum unserer Politik stünden, sondern nur kalter</p>

	<i>geriausiu atveju tik šalto abejingumo, o dažniausiai - neslepiamo priešiškumo.</i>	<i>Eigennutz - egal von welcher Seite. Friedrich musterte die Gefangenen mit kaltem Gleichmut.</i>
Ironija	<i>Ir jei aš jo nesuprasčiau, tai šalta jo ironija, ko gero, priverstų mane prie nevilties <...>. <...> amerikiečių kultūros taisyklės – popkultūros vyravimą, sintetiškumą, šaltą ironiją.</i>	<i>Und so ist auch der Ton, mit dem das Kollegium über den Fall streitet: kalt und voll schneidender Ironie. Auch nach Verkündigung des Strafantrags verlor der Christdemokrat seine kalte Ironie nicht: "Die einzige gute Nachricht ist, daß ich noch lebe."</i>

Be aukščiau išvardintų jausmų ir emocijų, būdingų abiejoms kalboms, lietuvių kalbos tekstyne galima aptikti nemažai kitų neigiamų ir teigiamų emocijų, kurias sustiprina *šalčio* požymis. Tekstynas parodė, kad neviltis, skausmas, pasibjaurėjimas, pagarba (tik pagarba, be jokio susižavėjimo), nuostaba (dirbtinė, be emocijų) ir aistra (iššaukianti blogį) lietuvių kalboje dažnai apibūdinami kaip *šalti*:

*Iki šios minutės Midž nežinojo, kad neviltis tokia **šalta**, manė, kad ji turėtų deginti, liepsnoti, kunkuliuoti.*

*<...> prisigauti ligi juodojo kampo, kad bent dalis to **šalto** skausmo atitektų sienoms...*

*<...> pripildė spektaklį absoliučiai gyvo ir šiuolaikiško, kupino **šalto** pasibjaurėjimo bet kokiems ambicijų karams jausmo.*

*Džekas apsidairė ieškodamas pritarimo, bet pamatė tik **šaltą** pagarbą.*

*Šįsyk ji pajuto **šaltą** jo nuostabą.*

*Lakelpoto šalininkai paprasti mirtingieji, turi ir kitų aistrų, ne tik **šaltą** ir žiaurią aistrą tarnauti Ordino tikslams.*

Vokiečių kalbos tekstyne randami atvejai, kai nemaloni nuostaba, vienatvė, nepasitenkinimas, susižavėjimas, manija, meilė (meilė iš pareigos) ir ekstazė (neprarandant savikontrolės) vadinami *šaltais*:

*<...> er erweckt mit seinem Bild der vergangenen Sowjetunion ein Gefühl der Zutraulichkeit, das er in **kaltem** Befremden auflöst.*

*Wenn ihr Gott, wie in diesem Augenblick, zuzwinkert und sich die kleinen Falten in seinen Augenwinkeln gütig kräuseln, dann weht ein warmer Hauch durch die **kalte** Einsamkeit, in der Miss Celie lebt.*

*Aber bei dem Gedanken wieder in den Bus zu steigen ergreift mich ein **kalt**es Unbehagen. McEwans Erzähler, "Reisende ohne Verantwortung", geben sich diesen Mysterien und Katastrophen der Leidenschaft mit heissem Herzen und **kalt**em Entzücken hin.*

*Kurze Sätze, simple Vokabeln: Es wird keine nervöse Hitzigkeit, keine **kalte** Obsession daraus, sondern bleibt stumpfes Floskelwerk.*

*Die Zukunft des Wunderkinds ist in der traurigen Gestalt seines Vorläufers, aber auch an der **kalt**en Liebe seines Vaters ablesbar.*

*Eine Art **kalt**er Ekstase war das Vorherrschende, auch bei Bob Dylans Positively 4th Street.*

EMOCIJOS/JAUSMŲ ARBA JŲ NEBUVIMO konceptualiosios sferos sudedamuoju elementu galima laikyti ŽMOGŲ/ŽMONIŲ GRUPĘ. Abiejų kalbų tekstynų pavyzdžiai rodo, kad apie žmogų ar žmonių grupę kaip apie *šaltą* požymį turinčias būtybes kalbama dviem nuo konteksto priklausančiais atvejais:

1. norint pabrėžti žmonių nesikarščiavimą, ramumą:

*Jie buvo santūrūs, tylūs, **šalti** žmonės, jų In dem Stück spielt sie eine **kalte**,
kontekste aš atstojau neapolietį. kontrollierte Frau mit verdeckter Wut.*

*Danai **šalti**, uždari, nelinkę bendrauti su Man geht fehl, wenn man in Bucher den
užsieniečiais **kalt**en Rationalisten vermutet.*

*<...> idealiausiu atveju šefas turi būti Noch im Herbst war Merkel die **kalte**,
komandos instruktorius, aiškiaregys ir **šaltas** berechnende eiserne Lady, der ein Mann
strategas, o kartu nuoširdus kolega <...>. nach dem anderen wegläuft.*

*Meilėje, jo manymu, moteris turi būti **šalta**, o Sie galten als **kalte**, arrogante,
vyras aistringas. materialistische und mechanische Menschen,
die zweifellos erfolgreich waren, aber eben
auch gottlos.*

2. turint galvoje žmonių bejausmiškumą, nejautrumą, abejingumą:

*Ji **šalta** ir abejinga visoms gimstančioms ir Die Frau kämpft länger, sie ist
mirstančioms gyvybės rūšims verantwortungsbewusster; die Frau ist bei*

"Tad merginos yra automatai... Jos atrodo *weitern der bessere Teil in unserer kalten und* **šaltos** ir beaistrės kaip ledkalniai" <...>. *lieblosen Gesellschaft.*

Be socialinio aspekto grupė gali virsti **šalta**, *Auch der Skeptiker und der kalte Zyniker*
nedraugiška, joje pasidaro nemalonu būti. können sich diesem Naturgesetz nicht

Vaikas gali jaustis nemylimas, kai tėvai *entziehen, selbst ihnen streut ein biederer*
emociškai šalti, mėgsta įsakinėti. *Kompliment goldenen Sand in die Augen.*

In dem Song nennt Jackson Sneddon einen
"kalten, kalten Mann" und stellt die Frage, ob
dieser mit dem Ku-Klux-Klan sympathisiere.

Pickert beschrieb den Täter als kalt und
emotionslos: "Er zeigt keinerlei Anzeichen
von Reue."

Abiem atvejais *šaltai*s vadinami tiek vyrai, tiek moterys, visuomenė, tam tikros tautybės žmonės, konkretus asmuo, grupė ar asmuo įvardijamas kaip cinikas, teroristas, nusikaltėlis ir kt. rodo tam tikrą žmogaus/žmonių grupės emocinę būseną, jausmų nebuvimą.

Kitas EMOCIJŲ/JAUSMŲ ARBA JŲ NEBUVIMO sudedamasis elementas – KŪNO DALIS/ORGANAS/KŪNO SKYSTIS. Lietuvių kalboje kaip apie *šaltą* žmogaus kūno dalį, organą arba kūno skystį mąstoma apie: veidą, akis, šypseną, rankas, krūtinę, širdį, kraują, prakaitą. Vokiečių kalboje *šaltai*s gali būti: veidas, akys, šypseną, kraujas, širdis, nugara, pėdos, pečiai, prakaitas.

Abiejose gretinamose kalbose būdingas būdvardžio *šaltas* vartojimas veidui bei jo išraiškai apibūdinti. Nors veidas, kaip žmogaus kūno dalis, turintis formą, dydį, paviršių – taigi realus fizinis kūnas – turi tam tikrą temperatūrą, tačiau šiuose analizuojamuose sakiniuose kalbama ne apie tikrąją temperatūrą, kurią galima nustatyti ir išmatuoti palietus veidą, o apie jame atsiskleidžiantį abejingumą, rimtumą, bejausmiškumą:

Šaltu bejausmiu veidu ji pavartė jį rankose,
matyt, ketindama pribaugti <...>.

<...> skundus išklause visiškai *šaltu*, abejingu
veidu <...>.

Oft begegnen wir im Alltag traurigen, kalten,
leeren Gesichtern, ohne einen Funken

Hoffnung und Freude.

Šaltai ir logiškai mąstant buvo aišku, kad
<...>.

Metaforizuojama ir pati veido išraiška, kuri, priešingai nei veidas, negali būti paliesta ir suvokta kaip temperatūrą turintis kūnas. Tiesa, vokiečių kalbos tekstyne rastas vos vienas *šaltos*

veido išraiškos pavartojimo atvejis, tuo tarpu lietuvių kalbos pavyzdžiai rodo, kad toks pasakymas gana dažnas :

*Nežinau, kas jam padarė didesnę įspūdį - **šalta** Danach sagte er mit **kaltem** Gesichtsausdruck
mano veido išraiška ar kūną kaitinančios tavo <...>.*

krūtys <...>.

*<...> tardytojas nosisuka ir **šalta** veido
išraiška toliau maigo kompiuterio klaviatūrą
<...>.*

*<...> įtariai suraukta nosis, nepritiriamas
lingavimas galva, **šalta** veido išraiška.*

Tarp analizuojamų pavyzdžių lietuvių kalbos tekstyne rastas vienas *šaltos* veido minos pavartojimo atvejis. Vokiečių kalbos tekstyne toks pasakymas neužfiksuotas:

*Išradėjo žmona ne nutaisė **šaltą** ir griežtą miną, bet „užsidėjo šaltą ir griežtą kaukę“.*

Lietuvių kalboje veido bruožai taip pat turi *šaltos* temperatūros pažymių:

*Sidės oda kaip numirėlės, veido bruožai tobuli, **šalti**, rafinuoti.*

*Jo patraukliame **šaltų** bruožų veide sklandė ištisas spiečius pačių netikėčiausių išraiškų.*

Tiek lietuvių, tiek vokiečių kalboms būdingas akių siejimas su *šaltumu*. Iš lietuvių kalbos pavyzdžių matyti, kad *šaltos* akys – neižvelgiamos, abejingos arba piktos. Tuo tarpu vokiečiai pasakymu *šaltos* akys pabrėžia įžūlumą, negailestingumą, nepasitikėjimą:

*<...> globa padarė mus ištiželiais, nors jos akys visada būdavo **šaltos**, neižvelgiamos.*

*Akys vėl pasidarė **šaltos** ir piktos, ir, šiurkščiai nusilenkęs, jis nuėjo.*

*Yra žmonių **šaltom**, nieko nereiškančiom akim, abejingai žiūrinčių į nelaimės <...>.*

*Weniger aus Eifersucht auf seine Frau denn aus Hass auf die Jugend, deren „frechem, **kaltem** Auge“ er sich nicht mehr gewachsen fühlt.*

*Mit **kalten**, misstrauischen Augen schaut er von den Plakatwänden auf sein Volk herab.*

*Und du hast **kalte**, erbarmungslose Augen, Gringo.*

Ne tik akys, bet ir žvilgsnis abiejose kalbose dažnai apibūdinamas kaip *šaltas*:

*Vyras su kepure pažiūrėjo į jį **šaltu** griežtu Doch der mit **kaltem**, fast teilnahmslosem Blick
žvilgsniu, kuriame blykčiojo supratimo erzählte Roman <...>.*

kibirktėlė. *Er schilderte mir die Hinrichtung mit **kalt**em, starrem Blick", erzählte der Amerikaner dem Gericht.*

Moteriai buvo pasakyta į vaiką žiūrėti rimtu, *Höre die Schreie meiner Mutter, wenn er sie wieder verprügelte und sehe seinen **kalt**en, bösen Blick, wenn sie wie so oft betrunken nach Hause kam.*

šaltu žvilgsniu - tarsi jo nepažinotą.

<...> į mane buvo nukreiptas rūstus ir **šaltas** žmonos žvilgsnis.

Lietuvių kalbai taip pat būdingas prieveiksmio *šaltai* vartojimas su veiksmožiais: žiūrėti, dirstelėti, dėbelėti, žvelgti, nužvelgti, pažvelgti ir kt. Tokiuose pasakymuose atsispindi žvelgiančiojo/žiūrinčiojo abejingumas:

*Estai, stoviniuodami šaligatviuose, **šaltai** žiūrėjo į neprašytus "svečius".*

*Moris **šaltai** dirstelėjo į nekviestus jo išėjimo liudininkus.*

*Mergina **šaltai** nužvelgė jį ir nusijuokė.*

Abiejose gretinamose kalbose šypsena arba šypsojimas kaip veiksmas – tam tikra lūpų padėtis, išraiška, paprastai rodanti teigiamas emocijas kaip džiaugsmą, palankumą, pasitenkinimą– vadinama *šalta* tampa ne teigiamų jausmų išraiškos priemone, o priešingai – reiškia besišypsančiojo ironiją, pašaipą, kartais liūdesį ar santykių *šaltumą*:

*Vadė pagaliau nusišypsojo blausia, **šalta**, Und die Beamtin bringt ihr nur ein **kalt**es skausminga šypsena <...>. Lächeln entgegen.*

***Šaltai** nusišypsoms vienas kitam. Ein **kalt**es Lächeln spielte um Sagas Lippen.*

*Pulkininkas karštai paspaudė Diotalevui Im Vergleich dazu sieht es bei uns liberal ranką, o man tik linktelėjo galva, **šaltai** aus“, sagte Putin mit **kalt**em Lächeln. šypsodamasis.*

Vartojamas su daiktavardžiu širdis, *šaltumas* įgyja bejausmiškumo, nejautrumo, abejingumo reikšmę abiejose gretinamosiose kalbose:

*<...> žmonių širdys yra tapusios **šaltomis**, Ein Volk <...> hat ein religiös **kalt**es und apatiškomis bei užsidariusiomis nuo egoizmo ir gleichgültiges Herz und darf mit seinem nuobodulio. Glauben auf keiner Weise prahlen.*

*<...> nesidomėjimas viršija viską daugelyje Mit böser Zunge und **kalt**em Herzen führte sie širdžiu, tapusių **šaltomis** bei nejautriomis ein hartes Regiment in ihrer Familie.*

labiausiai vargstantiems <...>.
<...> jo širdis gali pasidaryti **šalta**, abejinga.

Die Tat war mit chirurgischer Präzision
geplant- ein Mord mit **kaltem** Herzen an sieben
Mitschülern und zwei Erwachsenen.

Tik lietuvių kalbos tekstyne rasti metaforiniai *šalto* glėbio, krūtinės ir rankų pavartojimo atvejai:

<...> tamsūs mirties vandenys pavirsta gyvybės vandenimis, kad mirtis ir **šaltas** josios glėbys yra motinos iščios <...>.

Po naujo sprogimo pati Lietuva gali atsidurti tame pačiame **šaltame** glėbyje, iš kurio ji išsiplėtė 1990 m.

Šaltas ir geležinis glėbys suspaudė hobitą <...>.

<...> nušvietė miglotą klajūno žvilgsnį, įkūrė ugnį **šaltoje** krūtinėje, išskleidė liūdesį, skaudinusį sielą <...>.

<...> buvau atskirtas nuo motinos, patekau į **šaltas** ir nemeilias medikų rankas <...>.

Taros kioskai - nejudrūs kalėjimai, gerklę ten perpjauna **šalta** žmogžudžio ranka, o meilę pakeičia iškrypimai.

Vokiečių kalbos tekstyne rasti trys frazeologizmai, kuriuose būdvardis *šaltas* siejamas su kūno dalimis: pečiais, pėdomis ir nugara. Posakiai *die kalte Schulter zeigen* (rodyti **šaltus** pečius), bei *den kalten Rücken zeigen* (rodyti **šaltą** nugarą) reiškia „nekreipti dėmesio“, o *kalte Füße bekommen* (gauti **šaltas** pėdas) – „išsigąsti“:

Doch statt Interesse habe man ihnen die kalte Schulter gezeigt.

Die Kollegen an der Realschule zeigen ihr bestenfalls die kalte Schulter.

Er machte Fehler, seine Geldgeber bekamen kalte Füße.

In Wirklichkeit, vermutete gestern die gesamte britische Presse, habe Elisabeth II. "kalte Füße" bekommen, als Charles' Trauung vom Schloss ins Standesamt verlegt wurde.

Aber die spielerischen Mängel sind unübersehbar und unüberbrückbar, auch die Zuschauer zeigten diesmal Grünweiß den kalten Rücken.

Er hat seiner Muttersprache "den kalten Rücken gezeigt" und erzählt in einfachem, verständlichem und erheiterndem Deutsch wunderliche Geschichten aus der ganzen Bandbreite der menschlichen Gefühle mit überraschendem harmonischen Ende.

Greinamoji abiejų kalbų analizė rodo, kad tiek lietuvių, tiek vokiečių kalbai būdingas įvairių kūno skysčių siejimas su *šaltumu*. Kadangi kūno skysčiai – reali žmogaus organizmo išskiriama medžiaga – jie turi tam tikrą temperatūrą ir gali būti tiek *šalti*, tiek *šilti*. Į KŪNO

SKYSČIŲ konceptą galima suvesti tokias leksemas kaip kraujas, prakaitas, ašaros. Visgi šiais metaforizacijos atvejais, kraujas, prakaitas bei ašaros, greičiausiai įvardijami kaip *šalti* ne dėl to, kad turi žemos temperatūros požymių, o siekiant aprašyti tam tikrą žmogaus emociją ar jausmą.

Nors kraujas, kaip skystis, gali turėti *šaltą* temperatūrą, tačiau pateikiamuose pavyzdžiuose *šaltas* kraujas įgauna perkeltines prasmes, priklausančias nuo konteksto – žiaurumą, abejingumą, šaltakraujiškumą, ramumą, santūrumą:

Suomiai tikriausiai ne veltui džiūgauja: naujas pinigas pašildys šaltą kraują. *Mit kaltem Blut und heißem Herzen. Das war ein geplanter und mit kaltem Blut <...> meškeriotojas dažnai turi parodyti daugiau apsukrumo ir šalto kraujo už medžiotoją <...>.* *begangener Mord. Einige wollen ihren Ausweis nicht zeigen, andere werden aggressiv und bedrohen die Männer. „In solchen Fällen müssen wir kaltes Blut bewahren“, sagt Möhring.*

Abiejuose kalbose išgaščio, baimės prakaitas dažnai įsivaizduojamas taip pat turintis žemą temperatūrą, nors jis nėra žemesnės temperatūros nei, tarkime, nuovargio prakaitas. *Šaltu* jis vadinamas todėl, kad stresinėje situacijoje žmogaus kūnas paprastai reaguoja *šalčio* pojūčiu.

Pergalę jau pradėjusius švęsti Mažeikių komandos aistruolius netrukus išpylė prakaitas. *Marietta Jablonski läuft kalter Schweiß über den Rücken. Kalter Schweiß kam über mich.*

Nanis, išpiltas šalto baimės atsipeikėjo ir prisiminė Viką mirus. *prakaito,*

Skausmo, nevilties ašaros taip pat suvokiamos kaip *šaltumo* požymį turintis skystis:

Tave kai išvystame raudančią, patys verkiame, ir iš akių ašara rieda šalta. *Da ist nur eine nasse, kalte Träne, die von meiner Nasenspitze tropft.*

Gestai (arba kūno kalba) – dažnai nesąmoninga nekalbinio bendravimo forma, išduodanti požiūrį į pašnekovą, pokalbio objektą. Vokiečių kalbos tekstyne rasti keletas pasakymo *šalti* gestai vartojimo atvejai. Šis metaforinis *šalčio* siejimas su gestais rodo ne ką kitą, kaip neigiamą požiūrį į asmenis, kuriems skirti tokio tipo gestai, tuo pačiu gali būti interpretuojami kaip neigiamos emocijos išraiška kūno judesiais:

*Also wie die von der Baronin gedemütigte Anna sich den **kalten** Gestus ihrer Herrschaft zulegt, wenn sie der kleineren Charlotte gegenübertritt.*

Ihre ‚kleingläubige‘ und menschlich ‚kalte‘ Geste vermittelt erschreckend viel über das, was sich in Ihrem Herzen bewegen muss.

Nors abiejų kalbų tekstynuose rasti pavyzdžiai rodo, kad tiek lietuvių, tiek vokiečių kalboje bučinys gali būti *šaltas*, tačiau iš surinktų lietuvių kalbos pavyzdžių matyti, kad šis pasakymas gana dažnas ir gyvas tiek literatūrinėje, tiek buitinėje šnekoje. Tuo tarpu vokiečių kalboje toks pasakymas užfiksuotas tik kaip kūrinio pavadinimas. Pasakymas *šaltas* bučinys vėlgi rodo žmogaus abejingumą, jausmų trūkumą:

*Nepajėgiantis to padaryti gali **šaltu** bučiniu Mit dem "**Kalten** Kuss" fing alles an.
atsisveikinti su artimaisiais arba atsipeikėti Schon im Vorgänger "**Kalte** Küsse" hatte sie in
<...>. der Rolle der emanzipierten, aber doch
Žiūriu, vieną dieną ateina mano mama zerbrechlichen Kommissarin großen Erfolg.
apsiverkus, **šaltai** mane pabučiavo ir nieko
nekalba.*

Abiejose kalbose išryškėjo vienodas NEVALDOMOS KŪNO REAKCIJOS, kuri atsispindi leksemose virpulys, drebulys ir šiurpas, siejimas su temperatūra. Tokios kūno reakcijos dažniausiai pasireiškia nejaukumo, baimės akivaizdoje:

*Atsiminė žadėtą kerštą šefui, ir **šaltas** virpulys Die Damen der Aerobic-Gruppe verursachten
perėjo per visą kūną. mit ihren schneeweiss bemalten Gesichtern
Mane nukrėtė **šaltas** drebulys. und einer ausgeklügelten Choreographie zu
Michael Jacksons «Thriller» ein **kaltas**
Pagalvojus apie tai, Darių nukrėtė **šaltas**, kūną Schaudern.
kiaurai veriantis šiurpas. Das Bild des geilen Helden im schnellen
Wagen weicht **kaltem** Schaudern.
Champions League lässt manchem Fussballfan
einen **kalten** Schauder den Rücken
hinunterlaufen.*

Abiejose kalbose ŽMOGŽUDYSTĖ taip pat suvokiama kaip veiksmas, turintis žemos temperatūros požymį. Žudyti/nužudyti ir žmogžudystė apibūdinami kaip *šalti*, nes vykdomi negailestingai, žiauriai:

Tai **šalta**, ciniška ir visiškai nemotyvuota *Millionen Juden nicht durch die kalte, žmogžudystė. bürokratische Tötungsindustrie zu Tode*
Pasak liudininkų, 20-30 metų juodai apsirengę *gekommen sind <...>.*
teroristai žudė nepaprastai šaltai. *So verurteilte der in Pamplona inhaftierte*
 <...> *ir mirtinai įžeistos baronienės vyras Sabino Alava Garcia die Tat "als einen*
šaltai *nužudo dvikovoje dar grausamen, kalten Mord".*
neapsiphunksnavusį idealistą <...>.

Kita analizės metu išryškėjusi metaforos sandaros dalis – DUŠAS. Frazeologiniame junginyje *šaltas dušas* abu elementai yra metaforiniai. Nors kalbant tiesiogiai dušas gali būti *šaltas*, jei tekančio vandens temperatūra yra žema, tačiau šiuose analizuojamuose pavyzdžiuose iš abiejų gretinamųjų kalbų tekstynų posakis **šaltas dušas** yra priskiriamas temperatūros metaforai. Ši metafora, priklausomai nuo konteksto, gali reikšti atšaldymą, prablaivinimą, išbarimą ar nemalonią nuostabą, taigi gali atspindėti tam tikrą emociją:

Ir už šaltą dušą, kai atsisveikindama pasakei, Nach dieser «kalten Dusche» verkrampft und
kad aš toks pat, kaip visi. wie mit angezogener Bremse spielend, konnte
Pilsudskiu, buvo iškviestas į URLK, kur jo RiWi im zweiten Spiel- *abschnitt der*
laukė šaltas dušas - griežtas G. Čičerino dauernden leichten Führung des Gegners nicht
perspėjimas <...>. erfolgreich entgegenwirken und musste diese
Partie verloren geben.
 <...> *müssen das Votum eines Großteils der*
Wahlberechtigten als kalte Dusche empfunden
haben.

SIELA – tai realaus, apčiuopiamo pavidalo neturinti būtybė, ne gyvybės forma, labiau siejama su mirtimi, todėl dažnai metaforiškai įvardijama kaip *šalta*. Šioje analizėje SIELOS konceptas traktuojamas kaip konceptualiosios sferos EMOCIJOS/JAUSMAI ARBA JŲ NEBUVIMAS sudedamasis elementas, kadangi metaforinis pasakymas *šaltos* sielos byloja apie emocijų/jausmų nebuvimą, abejingumą:

<...> *į čia mes mirę grįšime, nes kaltos yra ir In der Kunst muss man ein heißes Herz und*
mūsų sielos šaltos kaip tavo rankų muzika eine kalte Seele haben, die kontrolliert.
 <...>. *Träumer mit heißem Herz und kalter Seele*
O ant arklių nugarų šuoliuoja moterys <...>.
akmeniniais veidais ir šaltomis sielomis.

JUTIMAI SUVOKIAMŲ POJŪČIŲ GALI BŪTI ŠALTIS

Tekstynų pavyzdžiai rodo, kad tiek lietuvių, tiek vokiečių kalboms būdingas būdvardžio *šaltas* vartojimas apibūdinant SPALVAS. Visos chromatinės spalvos skirstomos į *šiltas* ir *šaltas*. Jos *šiltumas* ar *šaltumas* yra ne kas kita kaip spalvos panašumas į geltonumą ar mėlynumą: *Pagrindinės spalvos skirstomos į šiltas ir šaltas; Man spricht von warmen und kalten Farben.* Šiuo pagrindu *šaltomis* spalvomis vadinamos mėlyna, žydra bei visi mėlynai žali ir mėlynai violetiniai tonai, nes primena tokius fizikinius kūnus kaip vandenį, dangų, kurie yra *šaltumo* prototipai:

Nustatyta, kad rytiniuose mūsų respublikos rajonuose vyrauja šalti žalsvi, melsvi tonai. Oder ist das kalte Blau der gewünschte Kontrast zum warmen Licht der Kerzen und Kaminfeuer? Flammendes Orange und kaltes Grün dominieren als naturfern-morbides Inkarnat die Palette des Aktzeichners und Porträtisten.

Nors pilka spalva laikoma neutralia vokiečių kalboje jai taip pat priskiriamas *šaltumo* požymis. Panašiai lietuvių kalboje *šaltos* spalvos požymį turi sidabrinė spalva, kuri asocijuojasi su sidabru, vienu iš metalų, o metalą galima laikyti *šaltumo* prototipu:

Umso stärker ist dann allerdings der Kontrast, wenn es hinterher zurück ins kalte Grau hinterm Deich geht.

Von der Optik her wird sich das beißen: Warmes und kaltes Rot wird zu einem schrillen Gesamtton.

<...> didelį šviesos kamuolį, kuriame šalta sidabrine spalva spindėjo degalinės stiklai ir metalai.

ŠVIESĄ bei TAMSAŲ suvokiame per regą, todėl juos taip pat galima priskirti sensoriniams stimulams. Abiejose gretinamosiose kalbose rasta šviesos ir tamsos vartojimo su būdvardžiu *šaltas* atvejų. Lietuvių ir vokiečių kalbose pasakymas *šalta* tamsa tik dar labiau sustiprina nejaukumo, galimos grėsmės pojūtį:

Juodoji skylė sujudėjo, subangavo, išsiliejo Tausende erleuchteten mit mehr als 6.500 aklina ir šalta tamsa, o galiausiai vieką Kerzen die kalte Dunkelheit eines regnerischen Wintermorgens.

Šaltoj tamsoj Pinchas vis klausė savęs <...>. Winzige einzellige Kammerlinge, so genannte

*Foraminifera, leben in der **kalten** Finsternis, wie ein japanisches Forscherteam um Yuko Todo von der Universität Shizuoka festgestellt hat.*

JUTIMASIS SUVOKIAMŲ POJŪČIŲ konceptualiajai sferai priklauso ir ŠVIOSOS konceptas. Šalta šviesa vadinama tik dirbtinė, nenatūrali šviesa. Šaltą šviesą, švytėjimą skleidžia tik dirbtiniai kūnai: elektros lemputės, monetos, cheminės reakcijos ir pan.:

*Elektros lemputės palubėje skleidė **šaltą** Eine **kalte**, stromfressende Beleuchtung wird šviesą. Cheminės reakcijos, kurių metu Hüther zufolge abgelöst von einem pastebimas **šaltas** švytėjimas, vadinamos verbrauchsaarmen LED-Lichtdesign.*

*chemiluminescencijos reakcijomis. Da es sich um einen **kalten** Blitz handelte,*

*Ši įspūdi sustiprina **šaltas** darbams panaudotų entstand kein Feuer.*

monetų spindesys.

*Die nächste Kinder-Uni dreht sich um natürliches und künstliches, heißes und **kalt**es Licht.*

Abiejų kalbų tekstynuose rasta pasakymo „šalta mėnulio šviesa“ vartojimo pavyzdžių. Kadangi mėnulis atrodo tolimas, be to tik šviečia, o ne šildo, todėl jo atspindimą šviesą galima vadinti šalta:

*Akyse suspindo **šalta** pilnaties šviesa.*

*So wird Gerard Dous (1613-1675) aus Braunschweig angereister »Astronom« von **kalt**em Mondlicht beleuchtet.*

GARSAS bei TYLA lietuvių ir vokiečių kalbose gana dažnai suprantami kaip temperatūra. Abiejose kalbose šaltą garsą gali skleisti žmogus (šaltas balso tonas, šaltas juokas) arba koks nors daiktas. Šaltas balso tonas tiek lietuvių, tiek vokiečių kalboje rodo kalbančiojo abejingumą, ramumą, užuojautos nebuvimą, o vokiečių kalboje dar ir oficialus, keliantis baimę:

*Jo balsas buvo visiškai **šaltas**.*

*Ligonio balso tonas **šaltas**, abejingas <...>.*

<...> čia kylantis, čia besileidžiantis

*monotoniškas **šaltas** murmėjimas.*

*„Das nennt man den Bock zum Gärtner machen!“ sagte laut eine **kalte** Stimme*

unterhalb der Stufen zum Podium.

*Er hatte eine **kalte** Stimme, die Furcht*

einflößen konnte.

Abiejuose gretinamose kalbose *šaltas* juokas suprantamas kaip nenuoširdus arba be gailėsčio:

Telefonu Vergilijos juokas nuskambėjo šaltai ir Schon auf den ersten Seiten hallt Lord dusliai. Voldemorts kaltes Lachen durch ein finsteres

Raštoja šaltai nusijuokė ir iškėlė suspausta Haus <...>.

savo skaudantį kumštelį <...>.

Die ungehemmte Naivität der Akteure, aber auch die unglückliche Reaktion der Opfer lösen im Zuschauerraum Verwunderung und bisweilen kaltes Gelächter aus.

Muzikos instrumentų skleidžiamas garsas lietuvių ir vokiečių kalbose dažnai turi *šaltumo* požymį:

Mėlyna spalva yra šalta, o mediniai Dahinter aber lauert, wie oft in seiner Musik, pučiamieji, ypač fleitos, pasižymi šaltu Erstarrung: Setzt die Geste einmal aus, wird skambesiu. ein leiser Orgelakkord hörbar, ein toter, kalter

Šaltas metronomo garsas, skambantis šioje Klang.

salėje <...>.

Lietuvių ir vokiečių kalbų tekstynuose rasta pavyzdžių, kai *šaltumo* požymį turi ir pati muzika, arba į kitas gyvenimo sferas perkeliama muzikos terminai siejami su žema temperatūra (tik vokiečių kalboje). Tada tokį skambesį galima suprasti kaip nejausmingą:

Skandinavų džiazą mūsų klausytojai sieja su Die ohnehin kalte Musik verliert nun auch den gan šalta, atsieta muzika. Eindruck von Bewegung.

In kaltem Stakkato berichtet er von der Polizeiarbeit.

Gausmas, gaudimas – dar viena malonaus emocinio išgyvenimo nesukelianti, netgi įkyri, kitus garsus nustelbianti garso rūšis ir todėl lietuvių kalboje siejama su *šaltumu*:

Bet visus garsus stelbė šaltas gūdas gausmas.

Verutei net širdyje šalta darosi nuo to įkyraus šalto gaudimo.

Tyla, tylėjimas, o lietuvių kalboje net ramybė siejama su *šaltumu* siekiant sustiprinti visišką garso nebuvimą. Viena iš prototipinių *šaltas* reikšmių yra miręs, negyvas, o tyla asocijuojasi su gyvybės nebuvimu:

<i>Bandžiau prisiminti, kaip jaučiausi būdama su ponu Tanaka, bet šaltoje namų tyloje šis jausmas išgaravo.</i>	<i>Nichts als kalte, lupenreine Stille, über der leuchtendes Blau liegt.</i>
<i>Kam į tuos tolius ir gelmes, jei ten beprasmybė ir šalta ramybė?</i>	<i>Was wir Frieden nennen, bezeichnen andere als kalte Grabesstille.</i>
	<i>Dialog und Begegnung statt kaltem Schweigen.</i>

Abiejose gretinamosiose kalbose rasta vos po vieną atvejį, kai KVAPUI priskiriamas žemos temperatūros, t.y. *šaltumo*, požymis. Tiesa, lietuvių kalboje naudojamas neutralus pasakymas *šaltas* kvapas rodo į labiau neutralų, galbūt net malonų aromata. Aiškus ir metaforizacijos pagrindas – kvapas *šaltas* todėl, kad kyla nuo jūros, kuri gali būti laikoma *šalčio* prototipu. Tuo tarpu vokiečių kalboje žema temperatūra pasižymi dvokas, smarvė, kurios *šaltumas* – negyvumo, puvimo rezultatas – tik dar labiau sustiprina šį nemalonų kvapą:

<i><...> šviesūs brėkstančios dienos ašmenys ir šaltas jūros kvapas, suraižytas žuvėdrų klyksmo.</i>	<i>Der kalte Gestank, der uns hier überraschte..., ein Geruch, der vor mehr als einem halben Jahrhundert aus der Quelle eines am Tisch stehengelassenen Tellers Erdäpfelgemüse mit Ewigkeitsanspruch aufstieg <...>.</i>
---	---

PROTAS/LOGIKA ARBA JŲ SĄVEIKOS PRODUKTAI YRA ŠALTIS

Lietuvių ir vokiečių kalbose dažnai pasitaikantis pasakymas *šaltas* protas lietuvių kalboje dažniau siejamas su susivaldymu, nesikarščiavimu, ramumu, tuo tarpu vokiškasis *šaltas* protas – apskaičiuojantis, apmaštantis, pasveriantis:

<i><...> sučiauptos lūpos – ryžtingumo ir valios, bet neretai ir slopinamų jausmų, šalto proto požymis.</i>	<i>Es ist die Geschichte einer jungen Kriegerwitwe, die durch klug kalkulierten Einsatz von Körper und kaltem Verstand von der Trümmerfrau zur Villenbesitzerin aufsteigt.</i>
<i>Turėjo savo metodais pamokyti mane šalto proto, gebėjimo tvardyti, nepasiduoti panikai.</i>	<i>Man kann es, in kalter Nüchternheit, auch so sehen: In den Mittelschichten sind Kinder in</i>

Tu šaltu protu pagalvok, ar tikrai myli mane, ar tau tik vaidenas?

<...> jam reikėtų stengtis išlikti šalto proto ir bandyti blaiviai ir kritiškai įvertinti situaciją.

besonderem Maße funktionslos geworden, wenn sie nicht gar als kontraproduktiv für die eigenen Lebensziele empfunden werden.

<...> der Vater vom Merkur in der Jungfrau beherrscht, was skeptisch und einfallsreich macht; mein Sohn gleichfalls vom Merkur, aber im Zeichen der Zwillinge mit kaltem, strebendem Verstand bedacht.

<...> vielmehr kann der kalte und rechnende Verstand auch in den Dienst einer verbrecherischen Leidenschaft treten.

Kein Wunder: Nach dem Desaster der Finanzmärkte sind „von kaltem ökonomischen Denken getriebene Deregulierer stiller geworden“, stellte Hartmut Kilger fest, der Präsident des Deutschen Anwaltvereins.

Viena iš proto veiklų – MĄSTYMAS (svarstymas, galvojimas) – taip pat siejamas su žema temperatūra. Lietuvių kalbos tekstyne rasta nemažai atvejų, kai vartojamas su prieveiksmiu šaltai ir būdvardžiu šaltas, šis veiksmas įgauna blaivumo, logiškumo prasmę:

Žmogus, šaltai ir blaiviai viską apmąstęs ir pasvėręs nusprendžia nebegyventi?

Iki to laiko šaltai apsvarstydami pro et contra <...>.

Šaltai ir logiškai mąstant buvo aišku, kad <...>.

Ir tamsta atvėsk. Šalta galva pagalvok, kas dar neatlikta šiandien ir ko negalima atidėti <...>.

Viena iš dažnai abiejose kalbose vartojamų šaltas metaforinių reikšmių yra nuobodus, sausas. Ši reikšmė lietuvių kalboje paprastai atsiskleidžia kalbant apie kitus proto veiklos produktus – skaičiavimus, apskaičiavimus, vokiečių kalboje – skaičius, statistiką, apskaičiavimą. Reikšmės perkėlimo pagrindu galima laikyti faktą, jog atliekant skaičiavimus nereikalingi jausmai ar emocijos, o tik gryna logika. Bejausmis – tai negyvas, o negyvas – šaltas:

Tuo tarpu balsų skaičiuotojai šaltai ir Als Schulratspräsidentin könne sie ihre Welt abeingai suskaičiuoja balsus ir kovo 27-ąją der «nackten, kalten Zahlen», in der sie als

*paskelbia verdiktą <...>. JAV savo užsienio politikoje dažniausiai remiasi **šaltu** išskaičiavimu ir praktine nauda.*

Buchhalterin tätig ist, «mit viel Leben füllen», sagt sie.

*Das geht nun mal über **kalte** wirtschaftliche Ergebnisrechnungen hinaus.*

*In der **kalten** Statistik der Irak-Kriegs-Berichterstattung war die Tat in Mahmudija bei Bagdad Nummer 5 auf der Liste mutmaßlicher Kriegsverbrechen der US-Armee im Irak.*

Lietuvių ir vokiečių kalbose išskaičiavimai, sprendimai (tik lietuvių kalboje), atliekami vadovaujantis tik protu arba logika, turint tam tikrą taktiką taip pat vadinami *šaltais*:

*Gal yra ir kitų paaiškinimų, ne vien godumas <...> was Ihnen lieber ist: Ehrlichkeit oder ir **šaltas** išskaičiavimas.*

***kaltes** politisches Kalkül.*

*Taigi kursas į suartėjimą su Vokietija buvo Und dazu gehört auch **kaltes**, taktisches paremtas **šaltu** ir racionaliu išskaičiavimu Kalkül.*

<...>.

*Ir šiuomi atsiduodu tavo, malonus skaitytojau, **šaltam** ir nepaperkamam sprendimui.*

Vokiečių kalboje *šaltumas* siejamas ir su ekonomikos, mašinų ir pan. logika, o lietuvių – tik su žmogaus logika:

*Jo **šalta** ir aštri logika jam priminė Kolerį.*

*Für diesen Kampf hat er sich entschlossen, die **kalte** Wirtschaftslogik über Bord zu werfen.*

*Die menschliche Fantasie siegt anfänglich über die **kalte** Logik der Maschine, letztlich scheitert der Mensch jedoch an seiner Eifersucht und seinem Egoismus.*

MOKSLO ŠAKA yra vienas objektų, kurių negalima paliesti, o tuo labiau išmatuoti jų temperatūros. Visgi abiejose gretinamose kalbose įvairūs mokslai, priskiriami MOKSLO ŠAKŲ konceptui (sudedamajam PROTO/LOGIKOS/JŲ SAŲVEIKOS PRODUKTŲ elementui), apibūdinami būdvardžiu *šaltas*. Dažniausiai tai tikslieji mokslai kaip matematika, ekonomija,

teisė ir kt. Tiesa, lietuvių kalbos tekstyne aptiktas tik vienas teisės metaforizavimo atvejis, kai tuo tarpu vokiečių kalbos tekstynas rodo *šaltumo* požymio priskyrimą ir kitoms mokslo šakoms:

Pamažu atrandamas studijų grožis, nors teisė ir atrodo tokia šalta.

Mir fehlt sein Optimismus, seine Lebensfreude.“ Scholz habe Politik nie als kalte Mathematik begriffen.

Konservative Kritiker des Mahnmalentwurfs haben befürchtet, dass die "kalte Grammatik" des Ortes nichts vom Horror des Holocaust würde mitteilen können.

Zwei Reden versuchen sich im Finden neuer Worte für eine veränderte Wirklichkeit, der man sich aber nicht mit Blick auf die "kalte" Ökonomie und mit einer "neoliberalen" Attitüde nähern will.

Lietuvių ir vokiečių kalboms būdingas dar vienas bendras verslo, kaip *šaltumo* požymį turinčio objekto išivaizdavimas. Tik vokiečių kalbos tekstyne rasti paties *šalto* verslo vartojimo atvejai. Lietuvių kalboje VERSLO konceptas realizuojamas leksemomis pardavimas ir rinka:

Visos šios charakteristikos gelbsti šaltu vadinamame pardavime <...>.

Sein kaltes Business wollte nicht recht auf Touren kommen.

Bet toje šaltoje, juodoje enkavedistų rinkoje žibėjo ir Vilties žvaigždėlė.

Es ist, als räche sich die Basis der CD- und Ticketkäufer am global entrückten, kalten Popgeschäft.

Gretinamoji lietuvių ir vokiečių kalbų analizė rodo, kad abiejose kalbose TIKSLUMAS gali būti siejamas su *šaltumo* požymiu, nors jis nėra kažkoks apčiuopiamas daiktas ir jo įvardijimas kaip *šalto* reiškinių gali būti suvokiamas kaip analogas pasakymui ypač tikslus, neklystamas:

<...> bet kurį charakterologinį simptomą Tolstojus tiria šaltu ir neklystamu lupos tikslumu.

Es sind kleinste Geschehnisse, die er in kalter Genauigkeit erfasst, oder er wendet sich in Kommentaren und Erläuterungen an die Lesenden.

In den Sechzigern war er ein Liebling der Cinéasten, welche die kalte Präzision und anarchische Wildheit seiner Animationsfilme bewunderten, bis hin zu seinem surrealistischen Meisterstück "La Théâtre de Monsieur et Madame Kabal".

<...> von belanglosen Flirts mit Krankenschwestern über die Eitelkeit der Ärzte bis hin zu Obduktionsszenen, deren kalte Prägnanz dem Leser das Seziermesser an die eigene Haut zu setzen scheint.

Iš konceptualiosios metaforos TEISINGUMAS YRA ŠALTAS išryškėja dar viena šalto metaforinė vartojimo reikšmė – tikras, grynas:

Bet vienas teisingumas be meilės pasidaro per daug šaltas, oficialus, kartais net žiaurus. *Der Mainzer Bischof beklagte, dass vielfach "kalte Gerechtigkeit" die sozialen Debatten regiere.*

SANTYKIAI GALI BŪTI ŠALTIS

Žmonių tarpusavio santykiai, bendravimas yra bene vienas abstrakčiausių dalykų. Kalbėdami apie juos esame priversti metaforizuoti, todėl viena produktyviausių konceptualiųjų metaforų, išryškėjusių abiejų gretinamųjų kalbų pavyzdžiuose – SANTYKIAI GALI BŪTI ŠALTIS. Šiuo atveju į SANTYKIŲ sferą galima suvesti tokias leksemas kaip bendravimas, atmosfera, distancija/atstumas bei elgesys. Pastarajam žemos temperatūros požymis priskiriamas tik lietuvių kalboje:

Leksema	Lietuvių kalba	Vokiečių kalba
Santykiai	<i>Paprastai santykiai tarp bendradarbių yra draugiški, bet šalti – išlaikomas atstumas. Žinant tai, nebereikėtų stebėtis gana šaltais mūsų santykiais su igula.</i>	<i>Statt dessen wimmelt es von kalten, kranken Männerbeziehungen jeder Art. Doch die Beziehungen zwischen Museum und Stadt seien heute "offiziell und kalt", sagt Jarek Mensfelt vom Museum Auschwitz-</i>

		<i>Birkenau.</i>
Bendravimas	<i>Vakaruose brangus gyvenimas, šaltas bendravimas ir prastos prostitutės. Su tėčiu bendrausiu gana santūriai, ne per daug nuoširdžiai, ne per daug šaltai.</i>	<i>Denn meine Erfahrung zeigt, dass viele junge Leute mit dem «kalten Umgang miteinander» Probleme haben. Die Demontage der Heldin durch die Aufdeckung ihrer großbürgerlichen Arroganz oder den kalten Umgang mit ihren Liebhaberinnen <...>.</i>
Atmosfera	<i>Pokalbio atmosfera tampa šalta ir uždara, todėl tikėtina, jog nesuprasime pasakytų žodžių potekstės. Šalia jų tvyro tokia šalta atmosfera, kad gali pagalvoti, jog esame laive, plaukiančiame į Antarktidą.</i>	<i>Alptraumhaft kalte Atmosphäre zwischen fünf Personen zeichnet den 1995 entstandenen Text aus.</i>
Distancija/atstumas	<i>Šis požiūris gali varijuoti nuo korektiškos šaltos distancijos iki brutalaus elgesio. <...> neįsileido, kaip jam atrodė, jo į sielą, ir laikė santūrų šaltą atstumą <...>.</i>	<i>Die gewagten Haltungen und Posen ihrer Frauen verraten nicht nur die brillante Zeichnerin, sondern demonstrieren auch kalte Distanz. <...> jeder Autor zum Gegenstand seines Schreibens auch eine "kalte Distanz" halten müsse, um ihn als Material behandeln zu können <...>.</i>
Elgesys	<i>Nustebintas tokio neįprastai šalto elgesio, Ptolimeinas nusilenkė ir nuskubėjo prie kalvos <...>. Toks pat šaltas buvo ir A. Daukšienės elgesys su Profesoriumi. Jaučiau, kad išoriškai piktas ir šaltas jos elgesys iš tiesų slepia kančią.</i>	

Žmonių SANTYKIAI taip pat atsispindi sutikime/susitikime, pasisveikinime/pasveikinime, atsisveikinime bei požiūryje/pozicijoje (tik lietuvių kalboje), todėl pasakymuose *šaltas susitikimas*, *šaltas požiūris* ir kt. atsispindi metaforinės *šaltas* reikšmės: bejausmiškumas, nejautrumas, abejingumas.

Leksema	Lietuvių kalba	Vokiečių kalba
Sutikimas/susitikimas	<p><i>Susitikimas buvo trumpas ir šaltas.</i></p> <p><i><...> nes jam nepatikęs ir švedų žiūrovų šaltas sutikimas.</i></p>	<p><i>Es war ein kaltes Wiedersehen: ein kurzes Winken hier, ein schnelles Händeschütteln dort <...>.</i></p> <p><i>Berlin hat Andreas Scheuerpflug einen kalten Empfang bereitet.</i></p>
Pasisveikinimas/pasveikinimas	<p><i>Metų metus mūsų pasisveikinimai buvo tik šalti rankų paspaudimai <...>.</i></p> <p><i><...> pramonininkai sutiko šaltai plojimais.</i></p> <p><i><...> šios pasveikinimas buvo pripažintas tik itin šaltu linktelėjimu.</i></p>	<p><i>Allen Gästen sendet die Eisriesenwelt bereits beim Eintritt einen kalten Gruß entgegen.</i></p>
Atsisveikinimas	<p><i>Rokas šaltai atsisveikino ir išėjo.</i></p> <p><i>Šaltai nusilenkė ir išėjo.</i></p>	<p><i>Der Salzburger Bauunternehmer und Nationalratsabgeordnete Hans Rieder zeigte sich im SN-Gespräch "schwer enttäuscht" über den kalten Abschied, den die Partei dem langjährigen Wirtschaftssprecher Josef Taus bereitet habe.</i></p> <p><i>Der Fuldaer Erzbischof Johannes Dyba beklagte den "kalten Abschied" von der Familie mit gravierenden Folgen für die Gesellschaft.</i></p>

Požiūris/pozicija	<p><i>Toks yra abejingas, šaltas požiūris.</i></p> <p><i>Be šių žmonių, kurie išganymo tikrybės atžvilgiu užima iš pažiūros šaltą ir abejingą poziciją <...>.</i></p>	
-------------------	---	--

CHARAKTERIS GALI BŪTI ŠALTIS

Lietuvių ir vokiečių kalbos tekstynų analizė atskleidė, kad abiejoms kalboms būdinga vartoti *šalčio* metaforą, siekiant apibūdinti žmogaus charakterio ypatybes, jo būdo bruožus. Vadinasi, minėtųjų kalbų pasaulėvaizdžiuose galima konceptualiosios metaforos CHARAKTERIS GALI BŪTI ŠALTIS realizacija:

*Gal kaltas **šaltas** ir santūrus britų charakteris? Sie ist eine durchschnittliche Sängerin mit <...> pasižymi masyviu sudėjimu ir lėtoku einem extrem harten und **kalten** Charakter. "**šaltu**" temperamentu.*

*Eine bloße Revue der Witzigkeiten ist dieser zirkushaft schimmernde, mit Pelzmänteln und affektierten Gesten prunkende, knallige Farben und **kalte** Umgangsformen gegeneinander stellende Shakespeare nicht.*

Lietuvių kalbos tekstyno pavyzdžiai rodo, kad šios kalbos pasaulėvaizdžiui būdingas NERVŲ siejimas su *šalčio* pojūčiu, kalbant apie susivaldantį, nesikarščiuojantį, ramų žmogų. Tuo tarpu vokiečių kalbos tekстыne toks *šalčio* metaforinis perkėlimas nebuvo užfiksuotas:

*Šis **šaltis** nervais garsėjantis žaidėjas užvakar irgi neišlaikė <...>.*

*Net ir geriausiais laikais ji tikrai nebūna **šaltų** nervų, o dabar ji nuraudo tirščiau negu įprastai.*

*Tačiau Žiedulė išlieka **šaltų** nervų ir apsimeta negirdinti visų tų kvailų pašaipų.*

Abiejų kalbų tekstynuose INTELEKTAS taip pat apibūdinamas kaip *šaltas*. Iš pavyzdžių matyti, kad toks pasakymas išlaiko labiau neigiamą, nei teigiamą prasmę. *Šaltas* intelektas remiasi racionaliū protu, net sarkazmu ar ironija, bet ne jausmais paremtu mąstymu:

*<...> pirmame plane intelektas - **šaltas**, Antworten, die ganz im Gegensatz zu dem angeblich **kalten** Intellektualismus Ratzingers*

*Leninas buvo stipraus, bet **šalto** intelekto. stehen.*

Ironiško, sarkastiško, ciniško.

*"Intelligenz ist nicht nur **kalter** Intellekt",
betont die Landesrätin.*

Žiaurumas/brutalumas – tai dar viena ryški ir vienprasmiškai neigiama žmogaus charakterio ypatybė įeinanti į abiejų gretinamųjų kalbų CHARAKTERIO konceptą. Žiaurumo metaforinis siejimas su *šaltumu* tik dar labiau jį sustiprina. Iš pateiktų pavyzdžių matyti, kad ši ypatybė gali būti priskiriama ne tik žmogui, bet ir tokiam abstraktui kaip laikas:

*Nebaigtoji simfonija matome, kaip nuo laiko Nur **kalte** Brutalität und Rücksichtslosigkeit
šalto žiaurumo ir dėl negailestingo žmonių sind neu.*

žvėriškumo miršta vaikystė.

*Durch ihre **kalte** Brutalität schimmert
gelegentlich die Verzweiflung derer, die sich
hier schon an der Endstation sehen.*

*Iš tiesų mane nustebino jų **šaltas** žiaurumas,
kai nebelieka egoizmo, gailėsčio sau.*

*Und es funkelt, wenn man auf der Bühne genau
hinsieht, **kalte** Grausamkeit in seinen Augen.*

Gretinamoji *šalčio* metaforų analizė rodo, kad lietuvių ir vokiečių kalboms būdingas ne tik neigiamų žmogaus savybių siejimas su *šaltumu*, siekiant jas dar labiau pabrėžti ir sustiprinti, bet ir neutralų arba net teigiamą atspalvį turinčių charakterio ypatyvių abipūdinimas *šaltomis*. Tokiais atvejais būdvardis *šaltas* net ir teigiamiems bruožams prilipdo neigiamo atspalvio etiketę, susiedamas juos su abejingumu, išskaičiavimu, nejautrumu. Į CHARAKTERIO sferą galima suvesti tokias, abiejose kalbose *šaltomis* laikomas leksemas: santūrumą, profesionalumą, nuojautą, savikliovą, smalsumą ir dalykiškumą:

Leksema	Lietuvių kalba	Vokiečių kalba
Santūrumas	<i>Čia mums taip atrodo, o mūsų vadai galvoja kitaip, - estas išlaikė šaltą santūrumą.</i>	<i>Amerikaner, die an die eleganten Zweideutigkeiten und die kalte Zurückhaltung von Mitterrand gewöhnt waren, werden bei Chirac einen angenehmeren Stil finden.</i>
Profesionalumas	<i>Mano sunkiai suvaldomas nekantravimas ir jaudulys atsimušdavo į šaltą profesionalumą <...>.</i>	<i>Mit kaltem Professionalismus geht Mann, der auch als Autor und Produzent verantwortlich zeichnet, zur Sache.</i>

		<i>Oder bin ich auf dem Weg der kalten Professionalität?</i>
Nuojauta	<i><...> šaltas nuojautos sparnas palytėjo senstančią galvą.</i>	<i>In der Erzählung "Frostiger Boden" gibt es keine Leiche, nur eine kalte Ahnung davon, was aus zwei vernachlässigten Kindern wohl noch werden könnte.</i>
Saviklioiva	<i>Tada apie 25-ąją drąsuolis Marsas įkvėps tau šaltos saviklioivos savo meilės ir gyvenimo norams įgyvendinti. Tai išduoda jų šaltas pasitikėjimas savimi, jų atsiribojimo nuo kitų <...>.</i>	<i>Ein Mensch, eine Menschin, ist in dieser Karikaturenversammlung allein Medea: in Klage, kaltem Selbstbewußtsein, rasendem Haß und entschlossener Rache.</i>
Smalsumas	<i><...> savotiška etinė nejautra, šaltas, budrus stebėtojo smalsumas.</i>	<i>Auch seine eigenen Geschöpfe hat Koeppen nicht geliebt, sondern mit kalter Neugier aus der Distanz beobachtet. Die Buchhändlerin sah mich mit einer Mischung aus Verachtung und kalter Neugier an.</i>
Dalykiškumas	<i>Jie pasižymi šaltu dalykiškumu, detalios ataskaitos tonu.</i>	<i>Doch sollte man dieses denkmalgeschützte Ensemble in exponierter Lage nicht einfach für eine Branche hergeben, die für kalte Sachlichkeit steht.</i>

Taip pat lietuvių ir vokiečių kalbų tekstynuose rasta nemažai įvairių kitų charakterio bruožų vienetinių vartojimo atvejų su būdvardžiu *šaltas*. Tik lietuvių kalbos tekstyne rasti metaforinis rafinuotumo, orumo, pagarbos, humoro, aristokratiškumo, beveidiškumo, pragmatizmo, racionalumo, stiprumo, seksualumo, savitvardos, valios bei tolerancijos siejimas su žemos temperatūros pojūčiu:

*<...> keistai sugyvena nekaltumas ir nuodėmingumas, **šaltas** rafinuotumas ir nevaldomos emocijos.*

*Jos nepriekaištingi drabužiai ir **šaltas** orumas nesiderino su nekantrumu <...>.*
*Ir vietoje anksčiau buvusios racionalios ir **šaltos** pagarbos Dievui ir Kristui <...>.*
*Labiausiai jis žavi savo inteligentišku **šaltu** humoru bei šių laikų Amerikos visuomenės ironizavimu <...>.*
*<...> šviesa jį, spindintį **šaltu** aristokratiškumu, "ištraukia", "sutaurina".*
*Jai patinka atsargaus delsimo taktika ir **šaltas** beveidiškumas.*
*Reikalingas **šaltas** pragmatizmas, o ne impulsyvi akcija.*
*Šiandien vyrauja **šaltas** racionalumas.*
*<...> protingumas šioje ašarų pakalnėje yra blaivus ir **šaltas** stiprumas.*
*Tai - "asmeninis, tuščias, **šaltas**, nervingas, poetiškas" seksualumas <...>*
*<...> ne dervišams būdinga aistra, bet, atvirkščiai, **šalta** savitvarda, kurios dėka jie visada likdavo vado rankose.*
*<...> jis iš visų reikalauja aiškaus proto ir **šaltos** valios, jis apskaičiuoja dalyvių tarpusavio veiksmus <...>.*
*<...> bandymas „perauklėti" ar **šalta** tolerancija <...>.*

Tik iš vokiečių kalbos tekstyno išryškėjo, kad šios kalbos pasaulėvaizdžiui būdingas egoizmo, ambicijų, šarmo, godumo, melancholijos, sarkazmo, arogancijos, cinizmo ir mandagumo apibūdinimas kaip turinčių žemą temperatūrą:

*Das alte warme Kumpelnest entpuppt sich als Pfuhl **kalten** Egoismus.*
*Davon muß man die Kritik an **kaltem** Egoismus trennen, den es in der deutschen Wirtschaft gibt.*
*Die neue Hillary, die Fernsehzuschauer und Memoirenleser kennen- und lieben lernen sollen, ist demnach jetzt eine gereifte Frau, ausgeglichen, aber durchaus auch leidenschaftlich, politisch ambitioniert, aber nicht von **kaltem** Ehrgeiz getrieben, ein Familienmensch mit einer innigen Beziehung zu Gott.*
*Untersuchungsrichterin Jeanne Charmant-Killman, mit **kaltem** Charme gespielt von Isabelle Huppert, deckt das korrupte Spiel um den Staatskonzern in mühevoller Kleinarbeit auf.*
*Die Tour glaubte, 2006 endlich vom Regiment des Amerikaners Lance Armstrong befreit zu sein, der mit **kalter** Gier sieben Mal in Serie das Gelbe Trikot nach Paris trug*
*Statt zum Walzer bewegen sich die Menschen im Weltraum zur **kalten** Melancholie von David Bowies Song von der «Space Oddity».*

Als kürzlich die Mafiosi Giovanni und Enzo Brusca alte Aussagen korrigierten und nun dem Politiker enge Mafia-Beziehungen nachsagten, reagierte der Beschuldigte mit **kaltem** Sarkasmus <...>.

Der Blick voll **kalter** Arroganz war es auch, den er 1933 auf die Emigranten richtete, als sie, hellsichtig, Deutschland verließen, während er, geblendet, sich als Profi der geschichtlichen Prozesse begriff.

Das ist ein Unterschied", sagte er später mit **kaltem** Zynismus vor Gericht.

Millionen, Abermillionen haben sie mit **kaltem** Zynismus in den Tod geschickt.

Routine und **kalte** Höflichkeit haben seitdem die Kluft zugedeckt, aber diese kann jederzeit, sei es über Irans Atomrüstung, sei es über EU-Waffenlieferungen an China, wieder aufbrechen.

KALBA GALI BŪTI ŠALTIS

Lietuvių ir vokiečių kalbos analizė rodo, kad minėtose kalbose pati KALBA, kaip reiškiny, jos stilius ir smulkesni elementai, kaip žodžiai, frazės, posakiai, komentarai, metaforiškai gali būti siejami su *šalčiu*. Tokiais atvejais būdvardis *šaltas* įgyja abejingumo prasmę:

Leksema	Lietuvių kalba	Vokiečių kalba
Stilius	<i>Matėme, kaip Heideggeris čia pradeda gintis nuo tokios šaltos, abstrakčios, formalios kalbos tipo <...>.</i>	<i>Aber im Verlauf des Gesprächs wird klar, dass sie mit dieser kalten und unsentimentalen Redeweise sehr genau die Probleme von Literaturproduktion benennt.</i>
Žodžiai	<i>Skambinusiojo žodžiai buvo blaiivūs ir šalti kaip ledas. <...> reikėtų žinoti, kad neprotingas, šaltas, abejingas žodis gali užgauti, įskaudinti, nuliūdinti.</i>	<i>Winterhart - was für ein kaltes Wort! Kanzlerkandidatin Angela Merkel und FDP-Chef Guido Westerwelle warf er ein 'kaltes, unsolidarisches und unmenschliches Gesellschaftskonzept' vor, dem die SPD Solidarität und soziale Gerechtigkeit entgegenstelle. Mit so kalten Begriffen wie Hartz IV oder Ein-Euro-Job - das sind ja Killerbegriffe geworden - lässt sich kein</i>

		<i>Vertrauen herstellen.</i>
Frazės	<i>Jos frazės sausos ir šaltos, stilius santūrus ir racionalus. Tačiau vakaras baigėsi mažu konfliktu – Majakovskį supykė kažkieno šalta mandagi frazė.</i>	<i>Für das Kind bleibt nur die kalte Phrase <...>.</i>
Posakiai	<i>Tą rodo ne bendri šalti posakiai, o subtiliausi širdingi vaizdai.</i>	<i>Brigitte Stadler tanzt eine temperamentvolle, zugleich berührende Julia, die mit kalt Ausdruck aus ihrer Abneigung gegen den eleganten Grafen Paris (Wolfgang Grascher) kein Hehl macht.</i>
Komentaras	<i>Šaltas komentaras 2007-03-05 Rubrikose <...>.</i>	<i>In Europa, in Deutschland kam das als sehr kalter, als herzloser Kommentar an.</i>

Tik iš lietuvių kalbos pavyzdžių matyti, kad pokalbis, klausimas, kreipiniai, sakiny, įsakymas minėtoje kalboje gali turėti žemos temperatūros požymį:

*Tačiau pokalbis URM buvo **šaltas**, D. Zaunius laikėsi pabrėžtinai santūriai.*

*Toks **šaltas** gydytojos klausimas labai žeidė.*

*Gana **šalti**, oficialūs moterų kreipiniai į kitus vyriškosios lyties giminaičius <...>.*

*<...> kiekvienas sausas ir **šaltas** sakiny turi mieląją Deivę stumti į malonią neviltį.*

*Jie mus įgrūdo į sunkvežimį, bet ne jėga, o **šaltu** įsakymu.*

Pavyzdžiai iš vokiečių kalbos tekstyno rodo, kad šiai kalbai būdingas ir pačios kalbos, atsakymo, raidžių, žodžių mūšio metaforinis siejimas su šalčiu:

*Howes Rede war **kalt**, voller Hass, brutal und unversöhnlich gewesen.*

*Ihre **kalte** Antwort auf die Schönspielerei des Gegners hat den Deutschen schon oft Erfolge beschert, die hinterher von der ganzen Welt beklagt wurden.*

*<...> wie kann der **kalte**, tote Buchstabe diese himmlische Blüte des Geistes darstellen!*

*Wie wohl fühlen sich diese Herren, wenn sie meinen, Ungeheuerliches wie den Holocaust in den Showbereich ihrer **kalt**en Wortfechtereien hinüberschummeln zu können.*

MIRTIS YRA ŠALTIS

Greitinant lietuvių ir vokiečių kalbose būdvardžio *šaltas* vartojimo atvejus išryškėjo dar viena bendra konceptualioji metafora MIRTIS YRA ŠALTIS. Kadangi *šaltas* yra viena iš negyvas, sustingęs, netekęs ar neturintis gyvam organizmui būdingos temperatūros prototipinių reikšmių, todėl MIRTIS taip pat suvokiama kaip turinti žemą temperatūrą:

Atjoja šalta mirtis: ji nutrauks paskutinę gyvybės giją <...>. In Toads aufgerissenen Augen glomm nur noch der kalte Tod.

Juo nuskriejo svajos mano ir šalta mirtis juo žengia... "Der kalte Tod" war der zehnte Tatort mit Lena Odenthal, meiner Lieblingskommissarin.

Besiraudama savo mintyse surado mirtį. Toji pasirodė jai esanti drėgna, šalta ir svetima. Doch der kalte Tod ereilte auch den "Sandler" in seinem frostigen Nachtlager.

Pavyzdžiuose iš lietuvių kalbos tekstyno taip pat išryškėjo kitos MIRTIES konceptui priklausančios leksemos: mirties nagai, mirties dvelksmas, mirties prisilietimas, mirties pasaulis, mirties taškas. Vokiečių kalbos tekстыne aptiktas vienodas *šalto* mirties dvelksmo įvardijimas:

Netrukus, po kelių dienų, iš šaltų mirties nagų išplėštas Stasiukas vėl lankys mokyklą <...>.

<...> jaučiamas šaltas mirties ir visa ko baigties dvelksmas.

<...> tarp karšto pirmojo bučinio traukinyje į pietus ir šalto mirties prisilietimo kelionėje į šiaurę <...>.

Su šaltu mirties pasauliu Persefonę sieja suvalgytos žalios granato sėklos <...>.

Be manęs, sustiręs ir apniktas depresinių dvejonių, merdėtum šaltame mirties taške.

Ein schlechter Tausch für den Major, denn durch das Playboy-Leben Gerassimows weht seit Kurzem ein kalter Hauch des Todes <...>.

Tuo tarpu iš vokiečių kalbos tekstyno pavyzdžių paaiškėjo, kad mirties baudmė, mirties miegas ir mirties galia būna šalti:

Die können dich lebenslänglich einmotten, das ist wie eine kalte Todesstrafe.

Der kalte Schlaf des Todes <...>.

<...> die schlichten Gemüter lassen sich ziemlich leicht einfangen, aber die kalte Gewalt des Todes bringt auch den Hartgesottenen zur Räson.

KAPAS, kaip amžinojo poilsio vieta, abiejose kalbose suvokiamas vienodai – kaip *šalta* vieta, bei gali būti priskirtas tai pačiai konceptualiajai MIRTIES sferai:

Mokykis klusnumo ir doros, kol atgulsi į šaltą kapą. *Die Toten lasse ich in meiner Erinnerung, die bleiben in meinem Herzen lebendig. Das ist*

Tylėti moki? - Kaip šaltas kapas.

doch wichtiger als ein kaltes Grab.

<...> svajojo tik apie šaltą kapą, kur jos įskaudinta širdis galėtų ilsėtis amžinoje ramybėje.

Tik lietuvių kalbos tekstyne užfiksuoti žemą temperatūrą turinčių ABSTRAKČIŲ BŪTYBIŲ įvaidijimai: vaiduoklis, padaras, Dievas, giltinė, kuriuos galima priskirti MIRTIES konceptualiajai sferai:

Ji puldinėja mane lyg pilkas šaltas vaiduoklis ir varo į neviltį.

Veidrodyje atsispindėjo baltas šaltas vaiduoklis ilgu snapu ir raudonais sportbačiais.

Gal tikroji Hai ir yra šitas šaltas padaras <...>.

<...> tikras Dievas nėra toks tuščias ir šaltas kaip metafizikos Dievas.

Nuolatinė kova su šalta bado giltine tiek visus nuvargino <...>.

ABSTRAKTAI GALI BŪTI ŠALTIS

Į plačią ABSTRAKTŲ konceptualiąją sferą šiame darbe galima suvesti smulkesnius konceptus: POLITIKĄ, TAIKĄ BEI AGRESIJĄ, JĖGĄ/GALIĄ, PRAMOGĄ bei kitus.

Vokiečių kalbos pasaulėvaizdyje ypač dažnas koncepto POLITIKA tapatinimas su šaltumo požymiu: *Hatte die Union also nur die Wahl zwischen kalter und grauer Politik?* Lietuvių kalbos tekstynas teikia itin skurdžias konceptualiosios metaforos POLITIKA YRA ŠALTA kalbinio realizavimo galimybes. Iš pavyzdžių, rastų lietuvių kalbos tekstyne, matyti, kad lietuviai *šaltai* laiko vyriausybę ir bausmių sistemą:

Švedų vyriausybė buvo gana šalta, kol demonstracijos už Lietuvą privertė ir ją pakeisti laikyseną.

Ta finansinė bausmių sistema labai šalta ir griežta, bet labai veiksminga <...>.

Tuo tarpu vokiečių kalbos tekstynas rodo, kad vokiečių kalbos pasaulėvaizdyje POLITIKA ir visa, kas gali būti suvesta į šį konceptą, dažnai metaforizuojama siekiant pabrėžti įvairių politinių reiškinių nejautrumą, abejingumą. Toks gausus ir įvairus POLITIKOS

metaforizavimas gali būti siejamas su stipria Vokietijos politine sistema, šalies politine galia kitų valstybių atžvilgiu. Pastarosios kalbos tekstyno pavyzdžiai rodo, kad į POLITIKOS konceptui priklauso tokios lekšemos kaip valstybinis administravimas, nacionalizacija, respublika, biurokratija, diplomatija, karinių organizacijų valdymas, institucijos, rinkimai, rinkos įstatymai, modernizavimas:

*Andererseits ist ein nur mehr **kaltes** staatliches Administrieren für eine Gesellschaft insgesamt ein destruktives Vorbild.*

*Diese Ausschreibung habe nichts mit einer Liberalisierung des öffentlichen Verkehrs zu tun, wettete Firmenchefin Magdalena Frommelt, sondern gleiche einer «**kalten** Verstaatlichung» nach dem Vorbild der Planwirtschaft im früheren Ostblock.*

*Die führenden Genossen werfen Union und FDP vor, den Weg in eine **kalte**, radikal marktwirtschaftliche Republik antreten zu wollen und dabei den inneren Frieden zu gefährden.*

*Wenn schon Abhängigkeit, dann lieber von ein paar leibhaftigen Menschen als von der **kalten**, anonymen Bürokratie eines Staates, der sich übernommen hat und seine Wohltaten auf Pump finanziert.*

*Viel eher ist zu befürchten, dass nun eine monatelange Phase der **kalten** Diplomatie einsetzt, die eher zum Abbruch der Beziehungen führt als zur Einigung.*

*<...> und er bleibt der Zögernde, Zweifelnde, der sich nicht entscheiden kann, in dem die alte Furcht vor der Frau ebenso tief steckt wie die **kalte** Beherrschung der Kriegsorganisation.*

*Führt da eine **kalte** Institution aus Gründen des Machterhalts Regie, weil der Papst Papst ist, solange er lebt, auch wenn der Körper längst nicht mehr der Kraft des Geistes gehorcht?*

*Eine bleiche, enttäuschte, abgekämpfte Regierungschefin bedankt sich für einen "harten, **kalten**, tollen Wahlkampf" und verkündet fast verzweifelt: "So sieht eine Partei aus, die quicklebendig ist."*

*Diese Selbststilisierung gehört allerdings zur Illusionsmaschine, zu den ganz **kalten** kommerziellen Gesetzen des Marktes, vieles im Showbusiness mit melodramatischem Tamtam aufzuplustern.*

*Ministerpräsident Oettinger sei "der letzte Mohikaner" in der CDU, der nach der Abkehr von Bundeskanzlerin Angela Merkel für eine "**kalte** Modernisierung" stehe.*

Su *šaltumu* metaforiškai siejamas ir vienas politinis judėjimas – neoliberalizmas:

Chiracs Videobotschaft zeigt, dass der kalte Neoliberalismus der 90er Jahre immer weniger en vogue ist.

Selbst auf den Bahnhofstoiletten ist der kalte Hauch des Neoliberalismus zu spüren.

POLITIKOS koncepto sudedamąją dalimi gali būti laikoma TAIKA bei AGRESIJA, kurios vokiečių kalboje realizuojamos leksemomis taika, karas, pučas, prievarta, sukilimas. Reikia atkreipti dėmesį į tai, kad pasakymai *kalter Friede (šaltoji taika)* ir *kalter Krieg (šaltasis karas)* yra tarptautiniai tam tikrų reiškinių pavadinimai, visgi nei vienas, nei kitas realiai savyje žemos temperatūros neturi, todėl šiuos reiškinius vadindami *šaltais* esame priversti metaforizuoti. Kaip jau minėta šios analizės dalies pradžioje, buvo nuspręsta atsisakyti įvardžiuotinių *šaltas* formų. Išimtinai pateikiami tik *šaltosios taikos* ir *šaltojo karo* vartojimo pavyzdžiai iš lietuvių kalbos tekstinio:

<...> prezidentas įspėjo, jog dėl NATO Israel und Ägypten hatten 1979 ein plėtimo į rytus Europoje gali įsivyrėti Friedensabkommen unterzeichnet, zwischen "šaltoji taika". beiden Staten herrscht jedoch nur ein "kalter

Tačiau bus negerai, jeigu ją pakeis "šaltoji Frieden". taika" arba "šaltieji konfliktai".

Baigėsi ir keturis dešimtmečius trukęs erste ägyptische Organisation, sich für šaltasis karas. Freundschaft mit Israel einzusetzen.

Todėl baigėsi šaltasis karas, griuvo Berlyno Und der Kalte Krieg hat sich auch in die siena <...>. Geschichtsbücher verzogen.

Das Damoklesschwert schmolz weg, als der Kalte Krieg zu Ende ging.

Und nach dem "kalten Putsch", der Adelt schnell das Handtuch werfen ließ, mussten sich dem Vernehmen nach einige der Genossen vom OB gehörig den Kopf waschen lassen.

Wer die Richter und das Parlament aus dem Krieg gegen den Terror heraushalten will, kommt den Dschihadisten weit entgegen: Sie warten nur darauf, daß hinter der friedlichen Maske des Westens der kalte Zwang zutage tritt.

*Andere Kommentatoren sprechen von einem
"kalten Aufstand".*

Karas vokiečių kalboje gali būti ne tik *šaltas*, bet ir tapti *šaltu* įpročiu:

*Ein unmoralischer Krieg, der im Alltag zur kalten Gewohnheit, zu Selbstverständlichkeit
geworden ist und für den es keine Rechtfertigung gibt!*

Apibūdinant JĖGA/GALIA lietuvių ir vokiečių kalbose taip pat pasitelkiamas *šalčio* požymis, nors toks apibūdinimas nėra dažnai aptinkamas nei vienos gretinamosios kalbos tekstyne. *Šalta* jėga/galia – nepaaiškinama, nesuvokiama, veikianti pati iš savęs, todėl žmogaus nekontroliuojama:

Padarė tai be pykčio, su kažkokia šalta jėga tartum iš smalsumo, bet reginys buvo šiurpus <...>.

Eine kalte Macht will ihren Widerstandswillen zerschlagen und das Teuerste rauben, was ihnen gehört: das Geheimnis ihrer Kräfte und ihres Erfolgs.

Es ist eine kalte Kraft, die von Richters Bildern zurück strahlt in die so genannte Wirklichkeit, und in Strontium, Richters jüngstem Werk, mündet sie nun in einem jenseitigen Flimmern.

Metaforų analizė rodo, kad tam tikrais atvejais PRAMOGA gali būti siejama su ŠALČIU. Ko gero toks PRAMOGOS metaforizavimo pagrindas yra realus *šaltis*, kaip pvz. ledų valgymas, čiuožinėjimas slidėmis ar nėrimas į *šaltą* vandenį. Tačiau vokiečių kalbos pavyzdys rodo, kad *šaltu* malonumu gali būti vadinama net medžioklė, greičiausiai galvoje turint patį žudymo aktą, kuris atspindi abejingumą gyvybei, bejausmiškumą, nejautrumą:

Vienintelė moteris, Zenona, išdrįso išbandyti šaltą malonumą.

<...> die Freigabe der Jagd an Ausländer, die sich das kalte Vergnügen viel Geld kosten ließen, würde die Zahl der abgeschossenen Tiere eher verringern als steigern <...>.

Ein kaltes Vergnügen: Mit fünf Rettungstauchern reiste die Neuwieder DLRG-Ortsgruppe kürzlich in die Nähe von Daaden.

Konceptas ŠALTAS, kaip ištakos sfera, abiejų gretinamųjų kalbų pasaulėvaizdžiuose yra itin dažnas. Lietuvių kalboje *šaltai* dar vadinami tokie abstraktai kaip NUODĖMĖ, APIBŪDINIMAS, IŠRAIŠKA, KLAUSYMASIS. Tačiau tekstyne rasti tik vienkartiniai *šalčio* siejimai su šiais konceptais. Kiek dažniau lietuviai IŠVADAS supranta kaip *šaltas*:

*<...> lyg mozaikos gabaliukai kelios pabiros mintys susilipdė į vieną **šaltą** ir paprastą išvadą <...>.*

*<...> jie galėtų daryti savo **šaltas** ir objektyvias išvadas.*

*O nevilties nuodėmė, apie kurią kalba kunigai, - tai **šalta** nuodėmė, kai nutraukiami karšti ir gyvi žmonių ryšiai.*

*Kažkoks irgi **šaltas** apibūdinimas, ar ne?*

*Graikų religija krikščionybės atžvilgiu išlieka abstraktaus, **šalto** vieningumo išraiška <...>.*

*Jis klausėsi jų eilių taip pat šaltai, kaip **šaltai** klausydavosi dėstytojų, apie kuriuos rašė ataskaitas komitetui.*

Pavyzdžiai iš vokiečių kalbos tekstyno atskeidė dar daugiau šiai kalbai būdingų konceptualiųjų *šalčio* metaforų. Su ŠALČIU minėtosios kalbos pasaulėvaizdyje siejami tokie abstraktai kaip TVARKA, TECHNOLOGIJOS, ŽAIDIMAS, TIKSLAS, TURTO PASISAVINIMAS, ATSIKALBYMAS/ATMETIMAS, TEMA, ANONIMIŠKUMAS, PROGRESIJA, NELAIMĖ, ĮVAIZDIS, NAUDA, METODAS/BŪDAS/TAKTIKA. Išvardinti konceptai yra gana dažnos *šalčio* metaforos tikslo sferos, todėl galima teigti, kad tokie pasakymai kaip *šalta tvarka* ar *šalta tema* yra pakankamai gerai įsitvirtinę vokiečių kalbos pasaulėvaizdyje.

*Susanne liebte jeden, der sich gegen diese hassenswerte Welt wandte, der ein Loch in ihre **kalte** grausame Ordnung schlug.*

*Aber letztlich ist auch der ausgeklügeltste künstliche Gefährte nur ein **kaltes** Computerprogramm.*

*<...> wird darauf im Studium wirklich eingegangen oder dominieren **kalte** Technologie und naturwissenschaftliche (Pseudo-) Exaktheit?*

*Doch Chabrol lässt sich bei diesem **kalten** Spiel nicht in die Karten schauen, am Ende baut er mehr Fassaden auf, als nötig wären.*

*Die ersten Marathonläufer am Südpol haben gestern Morgen (Ortszeit) ihr **kaltes** Ziel erreicht.*

Sie ist zumindest in entscheidenden Bereichen ethisch fragwürdig, sie stellt eine schwere Es handele sich um eine "kalte Enteignung verdienter älterer Arbeitnehmer, die alle Parteien im Bundestag vertreten.

Bestenfalls erfährt der Hausvater beim Einfall in die Hausfrauenwelt wohlwollende Skepsis, schlimmstenfalls kalte Ablehnung.

Die Seniorinnen und Senioren erwartet ein <<kaltes Thema>> im warmen Saal.

So viel Enge, so viel kalte Anonymität.

In den letzten Jahren sei die kalte Progression nicht aktuell gewesen, weil das Steuergesetz immer wieder geändert worden sei.

Es ist das kalte, nackte Unglück, das Menschen heimsucht und zerstört, das die Zuschauer verstört und ratlos lässt – und sie im besten Fall zum Helfen und Spenden bewegt.

Sein kaltes Image hatte meine Frau veranlaßt, mir lange Unterhosen in die Reisetasche zu packen.

Wenn nicht die Selbstbestimmung des einzelnen und die Gerechtigkeit zwischen den gesellschaftlichen Gruppen im Zentrum unserer Politik stünden, sondern nur kalter Eigennutz - egal von welcher Seite.

In einem Verbundvorhaben des Bundesforschungsministeriums wird eine Alternative zur Verbrennung - ein "kaltes Verfahren" - geprüft.

Die kalten Methoden politischer Pädagogik, die Aspiranten wie der Türkei auferlegt werden, sind auf Rußland nicht anwendbar.

Die Lehrlinge werden auf kaltem, administrativem Weg und ohne Rechtsgrundlage zur Kasse gebeten.

Sie entlarven das Foul des Balltreters als kalte Taktik.

OFICIALUMAS YRA ŠALTIS

OFICIALUMAS, kuris lietuvių ir vokiečių kalbose realizuojamas tokiais pasakymais kaip šalti įstatymai, šaltas projektas, šalti raštai ir pan., abiejose kalbose metaforiškai įvardijamas kaip turintis žemos temperatūros požymį todėl, kad OFICIALUMAS asocijuojasi su abejingumu, viena iš metaforinių šaltas reikšmių:

Tačiau pats Gindinas visada sveikindavosi su Heide Schmidt, Klubobfrau des Liberalen Igno, tik pabrėždamas šaltą oficialumą. Forums, sieht die EU heute als "kaltes Dabartiniai įstatymai yra šalti ir bejausmiai. Projekt".

*Projektas jai pasirodė pernelyg oficialus, In Staaten ohne Referendum wird sie unter
šaltas. Ausschluss der Öffentlichkeit als kalte*

*<...> kietą šaltą faktą kažkur dokumentų ir Notariatsakte ratifiziert.
teismų pasaulyje.*

*Žemai ji prisiminė laiškus, kuriuos jis jai rašė,
tokius trumpus ir šaltus <...>.*

*<...> trapumas bemaž filosofiskai atsispindi
netgi tokiuose oficialiuose ir šaltuose raštuose
kaip žemės teismų knygos.*

Tarp vokiečių kalbos tekstyno pavyzdžių rastas vos vienas šaltos žiniasklaidos pavartojimo atvejis: *Marshall McLuhan hatte einst vorgeschlagen, die Medien in "heiße" und "kalte" einzuteilen, doch sehr viel Klarheit hat er mit dieser Differenzierung nicht gestiftet.* Metaforizacijos pagrindas galėtų būti žiniasklaidos teikiamos informacijos aktualumas. Galima daryti prielaidą, kad ne naujausius faktus, o senai žinomas klausimus ar temas nagrinėjančios žiniasklaidos priemonės, vadinamos šaltomis. Tuo tarpu žinioms ir pranešimams priskiriamo šaltumo pojūčio pagrindu galima laikyti jų oficialumą, objektyvumą, kuris reiškia, jog tokio tipo informavime nerasime subjektyvių nuomonių:

*Žinios atrodė tokios oficialios, šaltos ir tuščios Bei "Blau" spielt die derzeitige Realität im
<...>. Leben mit, blau sind die blauen Bilder des*

*Tradicioniai pranešimai spaudai yra šalti ir Fernsehens, diese kalten Nachrichten, man
nykūs. konsumiert eigentlich nur noch Informationen,
aber man verarbeitet sie gefühlsmäßig nicht
mehr.*

MENO KŪRINYS GALI BŪTI ŠALTIS

Kiti, lietuvių ir vokiečių kalbose šaltais vadinami, tačiau realiai šaltumo požymio negalintys turėti dalykai – menas ir įvairūs meno kūriniai:

*Toks tikėjimas neretai verčia kurti išprotautus, „Visueller Glanz in Hülle und Fülle, aber ein
"šaltus" veikalus. kaltes Werk, dem die notwendige Spannung*

*Įspūdingas, tačiau šaltas ir neįdomus kūrinys fehlt“, schrieb der Kritiker.
apie nesusikalbėjimą <...>.*

*Früh schon versuchte er zwar, das Subjektive
auszuschalten und als Person hinter seinen*

Werken zu verschwinden, doch seine Passion für Präzision und die Geringschätzung der Geste ergaben nicht seelenlose Serialität und kalte Kunst.

MENO KŪRINIO sferai priskiriami tokie ją konkretizuojantys elementai: POEZIJA, FILMAS, PROZA ir PAVEIKSLAS (du pastarieji atsispindi tik pavyzdžiuose iš vokiečių kalbos tekstyno):

Sritis	Lietuvių kalba	Vokiečių kalba
Poezija	<p><i>Gal šaltam eilėraščiui reikia Šilto žodžio, širdies ir mamos?</i></p> <p><i>Ar žieminis eilėraštis šaltas?</i></p>	<p><i>Diese kalte Inszenierung von Wilfried Minks schnurrt herunter wie ein erbarmungsloser Mechanismus.</i></p> <p><i>Kalte Poesie ohne Wiener Wald-Idylle</i></p> <p><i>Andreas Döhler und Almut Zilcher hält die Balance zwischen lakonischem Humor und kalter Poesie.</i></p>
Filmas	<p><i><...> melancholijos tema; ilgi, griežti, kiek šalti kadrai.</i></p> <p><i>Tikėjasi šalto teatrališko filmo <...>.</i></p>	<p><i>Und Sie glauben, dass viele Leute so ein kaltes Kinoerlebnis mögen?</i></p> <p><i>Mit dem Unterschied, dass man es hier mit kaltem Film noir en français zu tun hat – simplement excellent, und Teil zwei, „Todestrieb“, steht ab 21. Mai ins Haus.</i></p>
Proza		<p><i>Die kalte Prosa, die Büchner im "Lenz" schreibt, hat er, wie Kleist die Kunst der Anekdote und die Verachtung des "Brotberufs", bei Schiller gelernt.</i></p>
Paveikslas		<p><i>Es entstehen in "malerischen" Goldttönen fast impressionistisch anmutenden Bilder von Passanten oder kalte Bilder in Blautönen mit spiegelnden Böden und Reflexen.</i></p>

GROŽIS GALI BŪTI ŠALTIS

GROŽIS, kaip abstraktus kažko suvokimas, taip pat negali turėti temperatūros, bet lietuvių ir vokiečių kalbose vadinamas *šaltu*:

Tai gūdi, pripildyta šalto grožio drama, beveik visa nuspalvinta juodai <...>. *Er war in seiner Jugend ein Mann von kalter, perfekter Schönheit.*

Tačiau tai šaltas grožis, kuris šviečia, bet nešildo. *Alain Delon war, als junger Schauspieler in den Zwanzigern, von einer kalten, perfekten*

Vien šalto estetinio grožio poezijoje nepakanka. *Schönheit <...>.*

Denn «Mathematik», schreibt Russell, «ist, richtig betrachtet, nicht nur wahr, sondern von überwältigender Schönheit - einer kalten und ernsten Schönheit <...>.

Iš surinktų pavyzdžių matyti, kad ESTETIKA (grožio kriterijų taikymas ir laikymasis), bei PUOŠNUMAS, kaip GROŽIO sferos sudėtinės dalys, metaforizuojami ir vokiečių kalboje vadinami *šaltais*:

Carlo Centolavignas Bühnenbilder mit ihrer trotz (computeranimierter) Meersicht kalten Ästhetik suggerieren eine Art Zeitreise.

Die kalte Ästhetik eines Polizeibüros am Hafen korrespondiert mit dem Wohnhaus des Ehepaars Plattner, das fast so steril wirkt wie die Klinik, in die das Opfer eingeliefert wurde.

Direkt neben der „kalten Pracht“ befindet sich die Küche.

Was geht uns diese untergegangene Klasse an, könnte man sich fragen, was ihre kalte Pracht?

Die „kalte Pracht“, so nannten vor allem Berliner und Norddeutsche im Winter die gute Stube.

PASAULIS/GYVENIMAS GALI BŪTI ŠALTIS

Abiejose kalbose išryškėja vienodas PASAULIO siejimas su žema temperatūra:

Per baimę pasaulis tampa šaltas ir „nenaminis“. *Dieser anregende Essay wirft eine Zivilisationskritik über den Haufen, die glaubt,*

Tad kai pasaulis pasirodo šaltas ir žiaurus, lieka tą pažinimo kartėlį <...>. *mächtig gegen eine kalte, geheimnisvolle Welt anzustürmen <...>.*

Šaltas pasaulis be meilės...

<...> nicht nur verstorbene Verwandte, Zorn, Trauer und Angst, sondern auch das pop-romantische Dogma von der Einsamkeit in einer **kalten** Welt.

<...> präsentiert einen kultivierten Musiker, der traumverloren durch die Schluchten der Hauptstadt schlendert und immer leicht verschüchtert in die große **kalte** Welt blickt.

Tik iš lietuvių kalbos pavyzdžių matyti, kad GYVENIMAS taip pat metaforiškai vadinamas *šaltu*:

*Neprisimenu, kad tame monotoniškame, **šaltame** ir bedvasiame mokykliniame gyvenime kada nors būčiau buvęs „linksmas“*

*Be jo mano gyvenimas būtų tuščias ir **šaltas**.*

AMŽINYBĖ, kuri gali būti priskiriama GYVENIMO sferai, tiek lietuvių, tiek vokiečių kalbose taip pat dažnai vadinama *šalta*:

<...> *visa ta žmogui „priešiška“ Der Tod dauert eine Ewigkeit. Eine lange, aplinka žūtų taip pat, kaip ir jis, **kalte** Ewigkeit.*

*atsivėrus **šaltam** visatos amžinumui!*

*Bet amžinybė **šalta**, bevaisė.*

Abiejose kalbose rasta po vieną metaforišką TIKROVĖS apibūdinimą būdvardžiu *šaltas*:

<...> *nė vienas menininkas nepasiekė Doch wie die meisten Utopien hat auch diese tokio tobulo intensyvumo mit der **kalten** Realität wenig zu tun.*

*vaizduodamas, kaip **šalta** tikrovė mūsų žemiškame pasaulyje nuolat užgesina sielos ekstazę.*

2.2. ŠALTIS kaip konceptualiųjų metaforų tikslo sfera (*Šalčio* metaforizacija)

Ankstesnėje analizės dalyje bandyta įrodyti, kad ŠALTIS yra gausių konceptualiųjų metaforų ištakos sfera. Ši dalis skiriama ŠALČIO koncepto, kaip tikslo sferos, nagrinėjimui, siekiant patvirtinti, kad ji ne ką mažiau produktyvi nei ištakų sfera ir gali pasitarnauti atskleidžiant specifinį lietuvių ir vokiečių kalbų pasaulėvaizdį. Surinkti pavyzdžiai iš lietuvių bei vokiečių kalbų tekstynų leido išskirti tris, ko gero, produktyviausias, abiejoms kalboms bendras konceptualiąsias metaforas:

2 lentelė. Tyrimo rezultatai.

IŠTAKOS SFERA	LIETUVIŲ	≈ %	VOKIEČIŲ	≈ %
GYVAS PADARAS	69	77,5	67	88,1
SKAUSMO POJŪTIS	13	14,6	3	3,9
VIDINIS POJŪTIS	7	7,8	6	7,8
Iš viso:	89		76	

Kaip rodo duomenų analizė, tikslo sfera ŠALTIS tiek lietuvių, tiek vokiečių kalbose remiasi tomis pačiomis ištakų sferomis. Net metaforų episteminė sandara atrodo panašiai. Tolesnėje analizėje pristatomi tyrimo rezultatai pagal metaforinių pasakymų dažnį, aptariant jų episteminę sandarą. Pagal Ch. Baldauf konceptualiųjų metaforų klasifikaciją, visos aptiktos metaforos priklauso konsteliacinių metaforų tipui, kurio esmė – abstrakto ir asmens ryšių atspindėjimas.

ŠALTIS YRA GYVAS PADARAS

Kaip rodo kiekybinis pavyzdžių pasiskirstymas, lietuvių ir vokiečių kalbų pasaulėvaizdyje *šalčio* konceptas (kaip tikslo sfera) dažniausiai realizuojamas kaip gyvas padaras galintis judėti. Lietuvių kalboje *šaltis* suvokiamas kaip ateinantis, perbėgantis, atsitraukiantis ir net šliaužiantis padaras. Tuo tarpu vokiečių kalbos tekstyne aptiktas tik *šalčio* gebėjimas ateiti:

Geliantis šaltis ateina iš pačios žemės širdies *Entscheidend ist, dass danach die Kälte*
 <...>. *kommt.*

Nežinau, nuo kurio vaizdo tą akimirką man per *Nie kommt Kälte dorthin noch Wind, noch*
 visą nugarą perbėgo šaltis <...>. *Regen.*

Tokiomis valandėlėmis net baisusis šaltis tarsi
atsitraukdavo <...>.

Šaltis nė nesirengė trauktis <...>.

<...> *šaltis šliaužė vis arčiau širdies* <...>.

Abiejų kalbų pasaulėvaizdyje šaltis taip pat suvokiamas kaip gyvas padaras, galintis žudyti, kąsti, o lietuvių kalboje dar ir grasinti bei gnaibyti:

Leksema	Lietuvių kalba	Vokiečių kalba
Nužudyti, žudyti	<i>Ji suprato, kad šaltis ją nužudys, jei tuoj pat nesusils prie ugnies.</i>	<i>Beißende Kälte tötet die Schädlinge ab.</i> <i>Kälte tötet immer mehr Menschen.</i>
Kąsti, kandžioti	<i>Dar juto, kaip šaltis kandžioja ausis ir skruostus</i> <...>. <i>Šaltis kandžiodavo ausis ir lįsdavo per drabužius.</i>	<i>Der Wind pfeift, die Kälte beißt – da kostet sogar oft der Weg ins warme Fitness-Studio Überwindung.</i> <i>Die Kälte beißt die Wangen der anderen Kinder rot.</i>
Grasinti	<i>Baimę keliantis šaltis mirtimi grasino keturiems papaniniečiams</i> <...>.	
Gnaibyti	<i>Miestas yra tuščias, šaltis gnaibo skruostus, visur stovi spalvotos eglutės</i> <...>. <i>Kapitonas net nejautė, kaip jo ausis, veidą, rankas gnaibo šaltis.</i>	

Lietuvių kalbos tekstyne rastas vienas šalčio, kaip turinčio globėjiškų savybių, vartojimo atvejis:

<...> *tūnoti visą vakarą, visą naktį, kol šaltis suvystys į amžino miego drobulę?*

Abiejų kalbų pasaulėvaizdyje *šaltis* gali turėti gyvoms būtybėms būdingų charakterio bruožų ir emocijų. Lietuvių kalboje jis būna negailestingas, įsiutęs, o vokiečių – negailestingas, piktas, baisus:

<...> *šaltis gali būti toks pat negailestingas kaip ir badas.*

Šaltis lauke, matyti, visai įsiutęs.

Ein solcher "Realismus", eine solche "herzlose Kälte" haben freilich mit dem Werk ab 1930 nichts mehr zu schaffen.

Ausstellung in der Ehrenhalle: Schnee war „böse Kälte“.

Die mörderischen Schmerzen, die schreckliche Kälte, die Dunkelheit waren augenblicklich gegenwärtig.

In einem der russischen Winter hatten wir eine schreckliche Kälte von minus 33 Grad.

Pavyzdžiuose iš lietuvių ir vokiečių kalbų tekstynų *šaltis* išryškėjo kaip VARŽOVAS, su kuriuo galima kovoti ir net įveikti:

<...> *jaučia, kad jam šalta, bet nė nebando kovoti su šalčiu ir netgi patiria savišką malonumą drebėdamas.*

Gulbės šeimomis, grupėmis lieka ežeruose,

ilgai kovoja su šalčiu, su besidengiančiais ledo tiltais.

Semionas kaip tik susiruošė įveikti kaustantį baimės šaltį, griebti dėžę ir pulti raganiui į pagalbą <...>.

Von Teniers stammt vielleicht auch das spannendste Bild der Schau, eine Winterlandschaft, auf der zwei Männer gegen

die Kälte kämpfen.

Die Landwirte hätten im Wechsel mit extremer Hitze und Kälte kämpfen müssen.

Narren müssen gegen Kälte kämpfen.

Es bleibt abzuwarten, ob diese Skepsis sie letztlich daran hindern wird, den Lauf der Dinge zu beeinflussen und die Kälte ihrer Gesellschaft zu überwinden.

ŠALTIS YRA VIDINIS POJŪTIS

Abiejose kalbose *šaltis* suvokiamas kaip kažkas neapčiuopiamo, kuris tūno žmogaus viduje ir yra neigiamos emocijos išraiška:

<...> jį nupurtė vidinis **šaltis**. *Nach einer kleinen Startschwäche hat er sich*
Sintija nusekė paskui jį jausdama vien *eingespielt und präsentiert einen sehnigen, vor*
*abejingumą ir staiga apėmusį vidinį **šaltį**.* *innerer **Kälte** flirrenden bösen Helden.*
Kaip tikras medėjas prilėkiau artyn, bet ūmai <...> *bei der innerlichen **Kälte** seines Gemütes*
*pajutau širdyje **šaltį** ir apsistojau nustebeš* *liebte er eigentlich niemand <...>.*
 <...>.

ŠALTIS YRA SKAUSMO POJŪTIS

Ir lietuviai ir vokiečiai *šaltį* suvokia kaip ugnį, liepsną, kuri degina:

*Dar tamsi naktis, **šaltis** degina.* *"Brennende **Kälte**" heißt der neue*
Kriminalroman von Wolfgang Schorlau <...>.
 <...> *in einem Jargon, den kaum sonst jemand*
*verstand, der aber von der **brennenden Kälte***
der Abstraktion förmlich barst <...>.

Abiejose gretinamose kalbose *šaltis* įvardijamas kaip daiktas, turintis aštrių kampų ar briaunų ir todėl galintis perverti, badyti, taigi – sukelti skausmą:

Šaltis pervėrė kūną ir aš sustingau. *Die **Kälte** stach ihn in die Ohren, biss ihn in*
*Aš užsimerkiau, **šaltis** aštriom adatėlėm badė* *die Kopfhaut, einfach scheußlich.*
man padus <...>.

IŠVADOS

Kalba parodo, kaip žmonės suvokia pasaulį. Remiantis kalba, galima plačiai analizuoti kalbančiųjų sąmonėje užfiksuotą pasaulio sąrangos atspindį, tautos mentalitetą, spręsti apie jos vertybes. Kiekviena kalba turi tik jai būdingą pasaulėvaizdį, mąstymo ir kalbos strategijas. Pasaulėvaizdžio formavimosi žmogaus sąmonėje rezultatas – konceptai. Šiame magistro darbe laikytasi nuomonės, kad konceptas yra mąstymo vienetas, informacija apie kažką, esanti žmonių, kalbančiųjų kuria nors kalba, sąmonėje.

Analizuojant ŠALČIO konceptą remtasi 750 vartojimo pavyzdžiais iš lietuvių kalbos tekstyno ir 716 vartojimo pavyzdžiais iš vokiečių kalbos tekstyno.

Naudojantis tekstynų medžiaga atliktas tyrimas ir nustatyta, kad iš esmės prototipinis *šalčio* suvokimas tiek lietuvių, tiek vokiečių kalbose yra labai panašus dėl universalių fiziologinių *šalčio* suvokimo ypatybių, o metaforinis, labiausiai atsiskleidęs atlikus konceptualiąją metaforų analizę, minėtose kalbose iš dalies yra universalus, tačiau abiejose kultūrose turi ir savitų bruožų dėl nevienodų geografinių sąlygų, gyvenimo būdo, kultūros, aksiologinės sistemos bei mentaliteto.

Aiškinamųjų žodynų straipsnių analizė parodė, kad abiejų kalbų pasaulėvaizdžiuose prototipiškai būdvardis *šaltas* suvokiamas kaip:

1. kuris žemos ar palyginti žemos temperatūros;
2. apie būseną žmogaus, nemaloniai jaučiančio žemą temperatūrą;
3. nelaikantis šilumos, nesandarus;
4. negyvas, sustingęs.

O metaforinės *šaltas* reikšmės abiejose kalbose:

1. blaivus, susivaldantis, santūrus, nesikarščiuojantis, ramus;
2. bejausmis, nejautrus, abejingas.

Viena iš pasaulėvaizdžio eksplikacijos sferų – metaforizacijos procesas. Jo esmė – abstraktesni dalykai įvardijami kaip konkretūs, iš patirties geriau pažįstami. Taikant kognityvinės lingvistikos metaforų teoriją nustatyta 12 universalių konceptualiųjų metaforų, kurių apibūdinimui pasitelkiama ištakos sfera ŠALTIS. Tekstynų pavyzdžių analizė parodė, kad su *šalčiu* abiejose kalbose metaforiškai siejama:

- EMOCIJOS/JAUSMAI ARBA JŲ NEBUVIMAS,

- JUTIMAIŠ SUVOKIAMI POJŪČIAI,
- PROTAS/LOGIKA ARBA JŲ SAŲVEIKOS PRODUKTAI,
- SANTYKIAI,
- CHARAKTERIS,
- KALBA,
- MIRTIS,
- ABSTRAKTAI,
- OFICIALUMAS,
- MENO KŪRINYS,
- GROŽIS,
- PASAULIS/ GYVENIMAS.

Analizės metu įvardytos trys lietuvių ir vokiečių pasaulėvaizdžiui bendros *šalčio* metaforos (ŠALTIS kaip tikslo sfera):

- ŠALTIS YRA GYVAS PADARAS,
- ŠALTIS YRA SKAUSMO POJŪTIS,
- ŠALTIS YRA VIDINIS POJŪTIS.

Nors ŠALČIO konceptas abiejų kalbų pasaulėvaizdyje suvokiamas labai panašiai, nedideli ir neesminiai tarpkultūriniai skirtumai ir nevienodi pasaulėžiūros modeliai pasireiškė metaforų episteminėje sandaroje, kurią sudaro skirtingi konceptualieji elementai.

Kiekybinė pavyzdžių analizė parodė, kad pagal metaforinių pasakymų dažnį, gausiausia tikslo sfera abiejose kalbose yra EMOCIJOS/JAUSMAI ARBA JŲ NEBUVIMAS (liet. 217 pavartojimo atvejų (38,6%); vok. 199 pavartojimo atvejų (36,8%)). Kaip rodo kiekybinis pavyzdžių pasiskirstymas, lietuvių ir vokiečių kalbų pasaulėvaizdyje ŠALČIO konceptas (kaip tikslo sfera) dažniausiai realizuojamas kaip GYVAS PADARAS (liet. 69 pavartojimo atvejai (77,5%); vok. 67 pavartojimo atvejai (88,1%)).

Šaltis gretinamose kalbose dažniausiai vertinamas neigiamai: jis asocijuojasi su neigiamais jausmais ir emocijomis, žymi priešišumą, svetimumą, distanciją, abejingumą ir pan.

SANTRAUKA

Kalba parodo, kaip žmonės suvokia pasaulį. Remiantis kalba, galima plačiai analizuoti kalbančiųjų sąmonėje užfiksuotą pasaulio sąrangos atspindį, tautos mentalitetą, spręsti apie jos vertybes. Kiekviena kalba turi tik jai būdingą pasaulėvaizdį, mąstymo ir kalbos strategijas. Šiame magistro darbe bandoma plačiau panagrinėti ŠALČIO konceptą, lietuvių kalboje reprezentuojamą leksemomis *šaltas/-a, šaltai, šaltis*, o vokiečių kalboje – *kalt, die Kälte*, bei atrasti panašumų ir skirtumų šių kalbų pasaulėvaizdyje. ŠALČIO koncepto raiška lietuvių ir vokiečių kalbų pasaulėvaizdyje nagrinėjama remiantis 750 vartosenos pavyzdžiais iš Dabartinio lietuvių kalbos tekstyno (<http://donelaitis.vdu.lt>) bei 716 pavyzdžiais iš Manheimo vokiečių kalbos instituto sudaryto Cosmas II tekstyno (<http://ids-mannheim.de>).

Teorinėje darbo dalyje supažindinama su kalbos pasaulėvaizdžio sąvoka, bei pasaulėvaizdžio formavimosi žmogaus sąmonėje rezultatu – konceptu, aprašomas metaforizacijos procesas ir jo rezultatas – konceptualioji metafora.

Naudojantis tekstynų medžiaga atliktas tyrimas ir nustatyta, kad iš esmės prototipinis *šalčio* suvokimas tiek lietuvių, tiek vokiečių kalbose yra labai panašus dėl universalių fiziologinių *šalčio* suvokimo ypatybių, o metaforinis, labiausiai atsiskleidęs atlikus konceptualiąją metaforų analizę, minėtose kalbose iš dalies yra universalus, tačiau abiejose kultūrose turi ir savitų bruožų dėl nevienodų geografinių sąlygų, gyvenimo būdo, kultūros, aksiologinės sistemos bei mentaliteto.

Taikant kognityvinės lingvistikos metaforų teoriją nustatyta 12 universalių konceptualiųjų metaforų, kurių apibūdinimui pasitelkiama ištakos sfera ŠALTIS. Tekstynų pavyzdžių analizė parodė, kad su *šalčiu* abiejose kalbose metaforiškai siejama: EMOCIJOS/JAUSMAI ARBA JŲ NEBUVIMAS, JUTIMAI SUVOKIAMAI POJŪČIAI, PROTAS/LOGIKA ARBA JŲ SAŲVEIKOS PRODUKTAI, SANTYKIAI, CHARAKTERIS, KALBA, MIRTIS, ABSTRAKTAI, OFICIALUMAS, MENO KŪRINYS, GROŽIS, PASAULIS/ GYVENIMAS.

Analizės metu įvardytos trys lietuvių ir vokiečių pasaulėvaizdžiui bendros *šalčio* metaforos: ŠALTIS YRA GYVAS PADARAS, ŠALTIS YRA SKAUSMO POJŪTIS, ŠALTIS YRA VIDINIS POJŪTIS.

Kiekybinė pavyzdžių analizė parodė, kad pagal metaforinių pasakymų dažnį, gausiausia tikslo sfera abiejose kalbose yra EMOCIJOS/JAUSMAI ARBA JŲ NEBUVIMAS (liet. 217 pavartojimo atvejų (38,6%); vok. 199 pavartojimo atvejų (36,8%)). Kaip rodo kiekybinis

pavyzdžių pasiskirstymas, lietuvių ir vokiečių kalbų pasaulėvaizdyje ŠALČIO konceptas, kaip tikslo sfera, dažniausiai realizuojamas kaip GYVAS PADARAS (liet. 69 pavartojimo atvejai (77,5%); vok. 67 pavartojimo atvejai (88,1%)).

Atlikus analizę paaiškėjo, kad ŠALČIO konceptas abiejų kalbų pasaulėvaizdyje suvokiamas labai panašiai, nedideli ir neesminiai tarpkultūriniai skirtumai bei nevienodi pasaulėžiūros modeliai pasireiškė metaforų episteminėje sandaroje, kurią sudaro skirtingi konceptualieji elementai.

ZUSAMMENFASSUNG

Die Sprache zeigt uns, wie ein Mensch die Welt versteht. Anhand der Sprache kann man die Mentalität der Nation zu analysieren und ihre Werte zu beurteilen. Jede Sprache hat nur für sie kennzeichnende Weltanschauung, Strategien des Denkens und Sprechens, deswegen wird in dieser Masterarbeit weitgehend das Konzept KÄLTE (liet.ŠALTIS) im Litauischen und Deutschen behandelt, um die Weltanschauungsunterschiede zwischen diesen beiden Sprachen zu finden. Das erwähnte Konzept wird durch Lexeme *šaltas/-a, šaltai, šaltis* im Litauischen und *kalt, die Kälte* im Deutschen vertreten.

Zur Untersuchung des Kozepts KÄLTE wurden 750 Beispiele aus dem litauischen Textkorpus des Zentrums für Computerlinguistik der Vytautas-Magnus Universität (<http://donelaitis.vdu.lt>) und 716 aus dem Korpus des Instituts für deutsche Sprache in Mannheim Cosmas II (<http://ids-mannheim.de>) analysiert.

In dem theoretischen Teil werden theoretische Grundlagen des Konzepts, als Teil der kognitiv-linguistischen Theorie, und die Metaphorisierung sowie die Theorie der konzeptuellen Metapher besprochen.

Es was festgestellt, dass die prototypische Auffassung *der Kälte* in beiden Sprachen wegen der universalen physiologischen Wahrnehmungseigenschaften sehr ähnlich ist. Die metaphorische Auffassung *der Kälte* im Litauischen und Deutschen nur zum Teil universal ist, weil sie auch die eigene Züge hat.

Anhand der kognitiv-linguistischen Metapherntheorie wurden 12 gemeinsame konzeptuelle Metapher festgestellt. Die durchgeführte Metapheranalyse hat gezeigt, dass *die Kälte* meistens metaphorisch in Beziehung zu EMOTIONEN/GEFÜHLE ODER IHRE ABWESENHEIT, WAHRNEHMUNGEN DURCH EMPFINDUNGEN, VERNUNFT/LOGIK ODER IHRE ZUSAMMENWIRKUNGSPRODUKTEN, BEZIEHUNG, CHARAKTER, SPRACHE, TOD, ABSTRAKTEN, DIENSTLICHKEIT, KUNSTWERK, SCHÖNHEIT, WELT/ LEBEN gesetzt wird.

Aus der Analyse von metaphorischen Wortverbindungen ließen sich drei für die litauische und deutsche Weltanschauung gemeinsame konzeptuelle Metapher *der Kälte* festgestellt: KÄLTE IST LEBEWESEN, KÄLTE IST EMPFINDUNG DES SCHMERZES, KÄLTE IST INNERLICHE EMPFINDUNG.

Die durchgeführte Metaphernanalyse hat gezeigt, dass das Konzept KÄLTE in der Weltanschauung der beiden Sprachen sehr ähnlich verstanden ist. Die kleine und nebensächliche

zwischenkulturelle Unterschiede sind nur in der epistemischen Struktur der Metapher zu sehen, die die verschiedenen konzeptuellen Elementen bilden.

LITERATŪRA

1. ALIŪKAITĖ, Daiva; ŠOROCHOVA, Irina. Konceptas žemė antologijoje „žemė“: egzilio žodžio patirtys. *Tekstai ir kontekstai: kalbos judesys: mokslinių straipsnių rinkinys*. Kaunas: VU leidykla, 2005, p. 452-458.
2. ARCIMAVIČIENĖ, Liudmila. *Morelės modeliai viešajame diskurse: kontrastyvinė metaforų analizė*: Daktaro disertacijos santrauka. Vilniaus universitetas, 2010.
3. BALDAUF, Christa. *Metapher und Kognition: Grundlagen einer neuen Theorie der Alltagsmetapher*. Frankfurt/M: Peter Lang, 1997.
4. BARTMINSKI, Jerzy. *Aspects of Cognitive Ethnolinguistics*. Sheffield: Equinox Publishing, 2009.
5. BOROWSKA, Marzena. *Ethnolinguistic features of basic english colour terms in idioms and slang*: Magistro darbas. Lodz, 2005.
6. BŪDVYTYTĖ, Aina; TOLEIKIENĖ, Reda. *Akys, siela, širdis ir kitos talpyklos*. [žiūrėta 2012 sausio 17 d.]. Prieiga per internetą: <www.enirolt.lt/internetas/rerultatai?q=LEKSEMA&num=20-28k>.
7. CIBULSKIENĖ, Jurga. Konceptualioji kelio metafora Lietuvos rinkimų diskurse. *Kalbotyra*, 2005, nr. 54 (1), p. 51–64.
8. CIBULSKIENĖ, Jurga. *Konceptualioji metafora Lietuvos ir Didžiosios Britanijos rinkimų diskursuose*: Daktaro disertacija. Vilniaus universitetas, 2006.
9. DAUJOTYTĖ, Viktorija. *Literatūros filosofija*. Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2001.
10. DEIGNAN, Alice. *Metaphor and corpus linguistics*. Amsterdam: John Benjamins publishing Co, 2005.
11. DRÖBIGER, Hans-Harry. *Metaphorik und Metonymie im Deutschen*. Hamburg: Verlag Dr. Kovač, 2007.
12. GUDAVIČIUS, Aloyzas. *Etnolingvistika*. Šiauliai, 2000.
13. GUDAVIČIUS, Aloyzas. *Gretinamoji semantika*. Šiauliai, 2007.
14. GUDAVIČIUS, Aloyzas. *Etnolingvistika*. Šiauliai, 2009.
15. JUZELĖNIENĖ, Saulė. Būdvardžio juodas konotacijos. *Kalbotyra*, 2002, nr. LI (1), p. 33–39.
16. KESSEL, Katja; REIMANN, Sandra. *Basiswissen deutsche Gegenwartssprache*. 2., überarbeitete Auflage. Tübingen und Basel: A. Franke Verlag, 2008.

17. KÖVECSES, Zoltan. *Metaphor and Emotion. Language, Culture and Body in Human Feeling*. Cambridge, 2000a.
18. KÖVECSES, Zoltan. *Metaphor and Emotion*. Budapest: Eötvös Loránd University, 2000b.
19. KÖVECSES, Zoltan. *Metaphor: a practical introduction*. New York: Oxford university press, 2010.
20. LAKOFF, George; JOHNSON, Mark. *Metaphors we live by*. Chicago, London: The University of Chicago Press, 1980.
21. LAKOFF, George. *The Contemporary Theory of Metaphor* [interaktyvus]. Iš Ortony, Andrew (ed.) *Metaphor and Thought*, (2nd edition). Cambridge: University Press, 1992. [žiūrėta 2012 m. kovo 9 d.]. Prieiga per internetą: <<http://terpconnect.umd.edu/~israel/lakoff-ConTheorMetaphor.pdf>>.
22. MARCINKEVIČIENĖ, Rūta. Konceptualioji metafora vertime. *Darbai ir dienos*, 2006, nr. 45, p. 109-118.
23. NEMICKIENĖ, Živilė. Concept in modern linguistics: the components of the concept good. *Filologija*, 2011, nr. 16, p. 26-36.
24. PAPAURĖLYTĖ-KLOVIENĖ, Silvija. *LIŪDESIO konceptas lietuvių ir rusų kalbose: Daktaro disertacija*. Šiaulių universitetas, 2004.
25. PAPAURĖLYTĖ-KLOVIENĖ, Silvija. Probleminiai konceptualiosios metaforos EMOCINĖ BŪSENA yra ASMUO atvejai. *Žmogus ir žodis*, 2005, nr. 7, p. 43–47
26. PAPAURĖLYTĖ, Silvija. Pavydas lietuvių kalbos pasaulėvaizdyje. *Filologija*, 2005, nr. 10, p. 65–70.
27. PAPAURĖLYTĖ-KLOVIENĖ, Silvija. *Lingvistinės kultūrologijos bruožai*. Šiauliai, 2007.
28. PAPAURĖLYTĖ, Silvija. Konceptualioji metafora EMOCINĖ BŪSENA YRA PARTNERIS lietuvių kalbos pasaulėvaizdyje. *Filologija*, 2011, nr. 16, p. 37-48.
29. POLZIN, Claudia. *Metaphern im Sprachvergleich. Eine kontrastive Studie an französischen und deutschen Texten*. [žiūrėta 2012 m. kovo 19 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.metaphorik.de/aufsaeetze/polzin-sprachenvergleich.htm>>.
30. RADŽIŪTĖ-BAČKAUSKIENĖ, Ramunė; ROIKIENĖ, Dalė. The semantic aspects of the concept up in english and lithuanian conceptual metaphors. *Filologija*, 2011, nr. 16, p. 49-60.
31. SURMANN, Volker. *Anfallsbilder. Metaphorische koncepte im Sprechen anfallskranker Menschen*. Würzburg: Königshausen & Neumann, 2005.
32. TOLEIKIENĖ, Reda. *Seele und Verstand im Deutschen und Litauischen: Daktaro disertacija*. Šiaulių universitetas, 2004.

33. TOLEIKIENĖ, Reda. Vilties samprata lietuvių ir vokiečių kalbų pasaulėvaizdžiuose: konceptualiųjų metaforų analizė. *Filologija*, 2008, nr. 13, p. 139-148.
34. TOLEIKIENĖ, Reda. Zu den Konzepten Schwer und Leicht im deutschen und lituaischen. *Filologija*, 2011, nr. 16, p. 69-79.
35. VAIVADAITĖ-KAIDI, Vaida. Rojaus konceptualiosios metaforos Sigito Gedos Korano vertime. *Lietuvių kalba*, 2011, nr. 5. [žiūrėta 2012 m. sausio 12 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.lietuviukalba.lt/index.php?id=187>>.
36. VALIULIENĖ, Edita. Metaphoricity of sea in lithuanian and english: a corpus-based analysis. *Filologija*, 2011, nr. 16, p. 80-91.

ŠALTINIAI

- Dabartinės lietuvių kalbos tekstynas. Prieiga per internetą: <<http://donelaitis.vdu.lt>>.
- GAIVENIS, Kazimieras; KEINYS, Stasys. Kalbotyros terminų žodynas. Kaunas: Šviesa, 1990, p. 122.
- LKŽ – lietuvių kalbos žodynas. Prieiga per internetą: <<http://www.lkz.lt>>.
- DLKŽ - Dabartinės lietuvių kalbos žodynas. Prieiga per internetą: <<http://www.lki.lt/dlkz>>.
- DUDEN Das große Wörterbuch der deutschen Sprache, 3. völlig neu bearb. und erw. Aufl., Band 5: Impu-Leim, Dudenverlag 1999.
- DUDEN Deutsches Universalwörterbuch, 5., überarbeitete Auflage, Dudenverlag 2003.
- Manheimo Vokiečių kalbos instituto elektroninis tekstynas. Prieiga per internetą: <<http://www.ids-mannheim.de>>.
- WAHRIG Deutsches Wörterbuch, 6., neu bearbeitete Auflage, Bertelsmann Lexikon Verlag 1997.